

Sosiaalivakuutus

Kela|Fpa[®]

SIDOSRYHMÄLEHTI 1 | 2018

TEEMA

Uusi muuttoliike

Megatrendit

Asumistuki kuittaa kaupungistumisen laskun

Työttömyys

Toimiiko aktivointi oikeasti?

Tältä näyttää

2030-luvun sosiaaliturva

”Meidän pitää muuttua”

Turhat säännöt tekevät asumisen rakentamisesta liian kallista, sanoo kansanedustaja Harry Harkimo.

TEEMA

Uusi muuttoliike

- 8 **Asumistukien perhosefekti**
Nostavatko asumistuet vuokria, ja miten asumista pitäisi tukea?
- 15 **Muuttoliike haastaa hyvinvoinnin**
Muuttoliike on monien eurooppalaisten ilmiöiden, kuten Brexitin, taustalla.
- 20 **Eriarvoisuustyöryhmän vetäjä**
Juho Saari: Elämäntilanteeseen sopeutuminen on köyhälle riski
- 22 **Työttömien aktiivoinnin vaikutus lukuina**
- 24 **Suomikin joutuu kohtaamaan megatrendit**
- 36 **TOIMI-hanke pistää perusturvan uusiksi**

SYVENTÄVÄT

- 30 **Aktiivimalli voi lisätä työttömien alueellista epätasa-arvoa**
- 32 **Itä-Suomessa on eniten työttömyysetuuksien saajia**
- 33 **Etävanhempi jää yhä paitsi osasta perhe-etuuksia**

”Rakennuskaavasta valittaminen pitäisi tehdä maksulliseksi.”

Hjallis Harkimo s. 27

VAKIOT

- 3 **Pääkirjoitus**
Minna Latvala
- 4 **Elämäntarina**
Suomen sosiaaliturva hämmästyttää kerta toisensa jälkeen virolaista Riho Laurisaarta.
- 6 **Pääasia**
Ajatuspaja Liberan toiminnanjohtaja Mikko Kiesiläinen
- 7 **Vastauksia**
Kuka kuuluu Suomen, kuka EU:n sosiaaliturvaan?
- 41 **Väitös**
Pirkko Ruuskanen-Parrukoski
- 42 **Kolme teesiä**
Tomi Ståhl
- 42 **Joskus ennen**
Kike Elomaa

Kelan maksamien
asumisen tukien
yhteissumma
kipusi viime
vuonna yli
2 mrd. euron.

Kuka nostaa asumisen tuet?

SOSIAALIVAKUUTUS-LEHTI KESKITTYY TÄSSÄ NUMEROSSA asumisen kuumiin kysymyksiin: Vaikuttaako asumistuki vuokratason? Miten voidaan hillitä asumistuen kustannuksia? Pahentaako asumistuki työttömän kannustinloukkua?

NELJÄ PLUS YKSI TUKEA. Kela maksaa neljää erilaista asumisen tukea: eläkkeensaajan asumistukea, yleistä asumistukea, opintotuen asumislisää ja sotilasavustuksen asumisavustusta. Viime vuonna tukien yhteissumma kipusi ensimmäistä kertaa yli 2 mrd. euron. Kasvuvauhti on ollut hurja: vuonna 2007 asumistukien yhteissumma pysytteli noin miljardissa eurossa. Ja luvuissa ei ole mukana toimeentulotukea, jolla myös maksetaan asumisen kustannuksia.

Asumistukia saaneissa kotitalouksissa asui 863 000 ihmistä. Tukea saa jo yli puolet vuokralla asuvista. Joukossa on työttömiä, yksinhuoltajia, pienituloisia eläkeläisiä ja opiskelijoita. Suurin osa tuensaajista asuu yksin.

NOSTAAKO TUKI VUOKRIA? Vuosien ajan kuuma kysymys on ollut, nostaa-ko asumistuki vuokria. Kelan ja Valtion taloudellisen tutkimuskeskuksen tuoreet tutkimukset osoittavat, että vuokratason vaihtaa enemmän kysyntä ja tarjonta. Varsinkin muuttoliike kiihdyttää vuokra-asuntojen kysyntää kaupungeissa.

Vuokria nostavat myös asunnon tarpeen lyhytaikaisuus ja tilapäisyys sekä omistusasumisen yleisyys. Kelan tutkimusprofessori **Hennamari Mikkola** kertoo, että Suomessa noin 64 % ihmisistä asuu omistusasunnossa. Helposti myös ajatellaan, että kallistakin vuokraa voi maksaa hetken, koska ratkaisu on tilapäinen.

Suomessa on meneillään suurin muuttoliike sitten 1970-luvun. Liikekannalla ovat erityisesti nuoret ja nuoret aikuiset. Kaupungeissa ja kasvukeskuksissa on töitä ja työmahdollisuuksia, mutta asunnot ovat tiukassa ja vuokrat ovat korkeat.

LAKI VUODELTA 1994. Muuttoliike on myös kansainvälinen. Se haastaa nykyiset sosiaaliturvan ja hyvinvoinnin mallit. Suomen asumisperusteinen lainsäädäntö on vuodelta 1994, jolloin liikkuvuus oli vielä hyvin pientä. Aiemmin Suomeen muutettiin pysyvämmiin perhesyistä tai pakolaisina. EU:n laajenemisen myötä on yhä yleisempää, että ihminen tulee lyhyeksi aikaa työhön. Se on haaste asumisperusteiselle sosiaaliturvalle.

Asumisen ja sen tukemisen kuumiin kysymyksiin on törmännyt myös sosiaaliturvan uutta mallia tavoitteleva Toimi-hanke, jonka Sipilän hallitus käynnisti viime syksynä. Hankkeen projektipäällikkö **Liisa Heinämäki** kertoo, että kodin ja asumisen teemoihin palataan hankkeessa toistuvasti eri näkökulmista. ”Asumisen tukeminen on julkisen talouden kestävyyden kannalta merkittävä asia, niin kuin on myös ihmisten elämäntilanteiden vaihteluun liittyvän liikkuvuuden mahdollistaminen.”

P.S. Kelan tutkimuksen verkkosivuille on koottu laaja tietopaketti asumistukien tilastoista ja tutkimuksesta www.kela.fi/tutkimus

Minna Latvala
päätoimittaja

”Suomi on virolaisen mielestä ihmemaa”

Riho Laurisaar, 41, ei osannut Virosta Suomeen muuttaessaan edes ajatella palkallista isyysvapaata. Hän kertoo, että maahanmuuttajan on vaikea hahmottaa, mitä tukia on ja mitä niiden saamiseksi vaaditaan.

Teksti Sabina Mäki Kuva Laura Vesa

”**VIROSSA ELÄMÄSSÄNI OLI** nopea rytmi. Valmistuin journalistiksi ja tein kahta työtä. Lisäksi opiskelin teologiaa.

Tapasin suomalaisen vaimoni **Annan** vuonna 2006, kun hän oli vaihto-opiskelijana Tartossa. Menimme naimisiin, ja vuonna 2007 syntyi poikamme **Ahti**. Olin onnekas, kun työnantajani antoi minulle viikon tai kaksi isyysvapaata. Se ei ole Virossa itsestäänselvyys.

Viron matala palkkataso, Suomen hyvät sosiaaliturva ja paremmat työmahdollisuudet saivat Annan kaipaamaan Suomeen. Hän sai tutkijan työn Oulusta Suomen ympäristökeskuksesta. Muutimme Ouluun vuonna 2010. Yhtäkkiä elämässäni ei ollut oikein mitään, enkä keksinyt mitä tekisin, sillä tiesin, etten pärjäisi toimittajana suomen kielellä.

Ilmoitin maistraattiin muuttaneeni tänne perhesyistä. Ilmoittauduin TE-toimistossa työttömäksi työnhakijaksi, vaikka paperiasioiden hoitaminen tuntui vastenmieliseltä. Virossa en ollut koskaan työttömänä. En pitänyt siitä, että sain Kelasta peruspäivärahaa tekemättä mitään. Kai se oli ylpeyttä.

Kävin esittäytymässä sanomalehti Kalevassa ja Ylen paikallistoimituksessa Oulussa. Välillä sainkin tehdä juttuja Kalevan ulkomaan sivuille. Kun kävin näyttämässä palkkakuittia Kelan toimistossa, minulta pyydettiin tarkat selvitykset työstäni. Se tuntui raskaalta.

Lopulta sain viestintäalan työn Tampe-

relta. Muutimme kaupunkiin, ennen kuin toinen lapsemme **Aino** syntyi vuonna 2012.

Minulle ei olisi tullut mieleenkään jäädä isyysvapaalle, ellei vaimoni olisi kertonut mahdollisuudesta. Itselleni oli tärkeintä, että sain olla lasten kanssa. Tuntui mukavalta, että siitä maksettiin.

Suomi on virolaisen näkökulmasta ihmemaa. Maahanmuuttajana on kuitenkin vaikea hahmottaa, mitä tukia on olemassa ja mitä niiden saamiseksi vaaditaan. Välillä myös mietin, ovatko kaikki erilaiset tukimuodot välttämättömiä. Voisiko täällä olla vaikka vain kolme eritasoista etuutta, joita maksetaan tarpeen mukaan?

Tiedän, että moni valittaa täällä korkeasta verotuksesta, mutta minua se ei haittaa. Tiedän, mitä saan vastineeksi. Kun maksan veroni, minulla on verkko johon pudota, jos jokin menee pieleen. Omalla kohdallani verkko on ollut tähän saakka riittävä.

Vuodesta 2015 lähtien olen työskennellyt Tampereen kaupungilla kulttuurituottajana. Tänä vuonna töitä on säästösyistä vain kahden päivänä viikossa. Palkka on nyt pieni, eikä minulle taaskaan tullut mieleenkään hakea tukia, ennen kuin joku suositteli minulle soviteltua työttömyysturvaa. Sain juuri päätöksen, että olen oikeutettu siihen.

Aina joskus kaipaen Viroon ja varsinkin toimittajan työhön, jota en voi tehdä täällä. Lasten ja yhteiskunnan tukiverkon vuoksi on kuitenkin parempi asua Suomessa.” **¶**

Riho Laurisaar on työskennellyt Tampereen kaupungin kulttuuripalveluissa kolme vuotta. Nyt työaika on supistettu ja hän saa soviteltua työttömyysturvaa.

Tuetaan ihmisiä, ei seiniä

Asumistuki on parempi tapa tukea asumista kuin tuetut vuokra-asunnot, kirjoittaa ajatuspaja Liberan toiminnanjohtaja Mikko Kiesiläinen.

Suomessa on käytössä kaksi pääasiallista tapaa tukea pienituloisia asumiskustannuksissa: asumistuki sekä tuettujen vuokra-asuntojen tarjoaminen. Asumistuki on näistä kahdesta vaihtoehdosta parempi, koska se kohdistaa tuen paremmin pienituloisille.

Olemme saaneet muun muassa iltapäivälehdistä lukea valtion korkotuella rakennettujen ja pienituloisille tarkoitettujen asuntojen hyvätuloisista asukkaista. On vaikea kuvitella, että hyvätuloinen tarvitsisi valtion tukea asumiskustannuksiinsa ja että hänelle tämän vuoksi tarveharkinnan perusteella myönnettäisiin asumistukea.

Iltapäivälehdissä esillä olleet eivät ole yksittäisiä poikkeustapauksia. Valtion taloudellisen tutkimuskeskuksen mukaan peräti viidennes kaikista Helsingin kaupungin vuokra-asuntojen vuokranalennuksista ohjautuu keskivertoa enemmän tienaaville.

Alennetun vuokran tarjoaminen hyvin toimeentulevalle ei ole tarkoituksenmukaista politiikkaa. Osa hyvin toimeentulevista mutta tuetuissa vuokra-asunnoissa asuvista on voinut olla pienituloisia silloin, kun he ovat kyseisen vuokra-asunnon saaneet. Kun henkilön tulot nousevat, asumistuki loppuu mutta oikeus tuettuun vuokra-asuntoon säilyy.

Asumisen rahoittamis- ja kehityskeskukseen (ARA) tuetuissa vuokra-asunnoissa pyritään lisäksi ”vuokratalon monipuoliseen asukasrakenteeseen ja sosiaalisesti tasapainoiseen asuinalueeseen”. Tämä tarkoittaa, että asuntoja ei alun perinkään jaeta eniten tukea tarvitseville. Osa uusistakin asukkaista on sellaisia, jotka eivät välttämättä saisi asumistukea.

Tammikuussa 2018 hallitus päätti, että ARA-asuntojen pääkaupunkiseudun tulorajat poistetaan ja suunnitelluista tulorajojen tarkastuksista luovutaan byrokratian välttämiseksi. Tämä heikentää entisestään valtion tuen kohdistamista ja mahdollistaa tuettujen asuntojen päätymisen yhä hyvätuloisemmille.

Sen lisäksi, että asumistuki kohdistuu paremmin pienituloisille, se on myös tasapuolinen. Jos tuettuja vuokra-asuntoja on vapaana vain yksi ja kahdella asunnonhakijalla on samanlainen tuen tarve, vain toinen heistä voi saada asunnon. Asumistuen kanssa tätä ongelmaa ei ole, vaan tuki voidaan maksaa molemmille.

Tuetuille vuokra-asunnoille voi olla perusteltu tarve tietyissä erikoistapauksissa, mutta tällä hetkellä niitä tarjotaan ratkaisuksi yleiseen asumisen kalleuteen. Helsingissä kaupungin tavoite on, että yli puolet rakennettavista asunnoista olisi tuettua rakentamista. Tuettu rakentaminen tai asumistuki eivät kumpikaan pysty laskemaan asumisen yleistä kustannustasoa. Siihen auttaa ainoastaan tonttien runsaampi tarjonta rakentamiselle.

Mikko Kiesiläinen
toiminnanjohtaja
Libera

Kuka kuuluu Suomen sosiaaliturvaan?

Suomen sosiaaliturva on asumisperäinen mutta EU-sosiaaliturva on työperäinen. EU-jäsenyys edellyttää Suomelta sosiaaliturvan yhteensovittamista. Mitä tämä kaikki tarkoittaa käytännössä, osaamiskeskuksen päällikkö Suvi Rasimus?

1 Miten suomalaisen sosiaaliturvaan kuulumisen ratkaistaan?

Suomalaisen sosiaaliturvan piiriin kuuluvat Suomessa vakinaisesti asuvat ja työskentelevät henkilöt. Henkilö voi lisäksi joissakin tilanteissa kuulua suomalaisen sosiaaliturvan piiriin, vaikka hän asuisikin ulkomailla. Tällaisia tilanteita ovat esimerkiksi työtehtäviin liittyvä ulkomaankomennus tai opiskelu ulkomailla. Sosiaaliturvaan kuulumisen ei ole sidoksissa Suomen kansalaisuuteen.

2 Miten määritellään Suomessa asuminen tai työskentelemisen?

Suomessa asuvia henkilöitä ovat ne, jotka ovat aina asuneet maassa tai muuttaneet tänne vakinaisesti esimerkiksi työn tai perhesuhteiden johdosta. Asumisen vakinaisuus pitää osoittaa esimerkiksi pitkään voimassa olevalla työsopimuksella tai jo toteutuneella pidempiaikaisella työskentelyllä Suomessa. Perhesuhteiden olemassaolo pitää näyttää toteen esimerkiksi avioliiton tai yhdessä asumisen perusteella. EU:n ulkopuolisten maiden kansalaisilta edellytetään oleskelulupaa.

3 Miten ulkomaille muuttaminen vaikuttaa sosiaaliturvaan?

Jos muuttaa ulkomaille ilman työkomennusta tai opiskelupaikkaa tai EU-maiden ulkopuolelle, pysyy suomalaisen sosiaaliturvan piirissä enintään vuoden. Työkomennuksella EU-maiden ulkopuolella olevat ja opiskelijat pysyvät turvan piirissä viiden vuoden ajan. Tälle voi hakea jatkoa kymmeneen vuoteen asti, jos työkomennus tai opiskelu jatkuu.

4 Miten Euroopan unionin lainsäädäntö vaikuttaa suomalaisen sosiaaliturvaan?

Jos henkilö lähtee toiseen EU-maahan, hän on oikeutettu käyttämään sairaanhoitopalveluja lähtömaasta saadun eurooppalaisen sairaanhoitokortin avulla. EU:ssa oikeus sosiaaliturvaan perustuu yleensä työlle. Se tarkoittaa, että EU-kansalainen on toisessa unionin jäsenmaassa työskennellessään oikeutettu samanlaiseen sosiaaliturvaan kuin maan omat kansalaiset. Asuinmaalla ei siis tässä tilanteessa ole merkitystä. Suomessa työskentelevä virolainen henkilö on siis oikeutettu suomalaisen sosiaaliturvaan, vaikka hän asuisikin vakituisesti Virossa.

5 Miten EU-kansalaisuus vaikuttaa yksittäisiin etuuksiin?

Tietyissä etuuksissa, kuten työttömyysturvassa ja vanhempainetuuksissa, on vakuutettuna tai työssä olemisen aikaan liittyviä ehtoja, joiden pitää täytyä ennen etuuskauden alkamista. EU-kansalainen voi tässä hyödyntää toisessa EU-maassa kerryttämäänsä työssäoloa. EU:n ulkopuolisesta maasta tuleva henkilö ei voi vastaavasti hyödyntää EU:n ulkopuolisessa maassa kerryttämäänsä työssäoloa.

6 Miten Suomen kansainvälistä sosiaaliturvaa kehitetään?

Mobiilin sosiaaliturvan kehittäminen on yksi hallituksen kärkihankkeista. Mobiililla sosiaaliturvalla tarkoitetaan Suomen asumisperusteisen turvan kohdentamista muun muassa silloin, kun Suomeen tullaan töihin maan rajojen ulkopuolelta. Asiaa val-

mistelee työryhmä, joka jättää mietintönsä keväällä 2018. Muutoksia on odotettavissa vuonna 2019.

7 Miten EU:n sosiaalipolitiikka vaikuttaa suomalaisen sosiaaliturvan kehittämiseen?

EU:n komissio esitteli loppuvuodesta 2016 sosiaaliturvan muutospaketin, jolla aiotaan parantaa työntekijöiden liikkuvuuden edellytyksiä. Komissio ehdotti muutoksia muun muassa työttömyysturvaan, pitkäaikaishoidon etuuksiin, vanhempainetuuksiin ja lainsäädännön soveltamista koskeviin sääntöihin.

Johanna Hytönen

EU-kansalainen saa toisessa jäsenmaassa työskennellessään samanlaisen turvan kuin maan omat kansalaiset.

Suvi Rasimus
osaamiskeskuksen
päällikkö, Kela

Kansa vaeltaa kaupunkeihin asumistuen turvin

Asumisen tukemisesta on tullut monimuotoinen verkko, jossa kaikki vaikuttaa kaikkeen. Kelan asumistuen vaikutus vuokrien hintatasoon ei välttämättä kuitenkaan ole niin suuri kuin luullaan.

Teksti Robert Sundman Kuvat Museoviraston kuva-arkisto

VIITASAARELAINEN MIKAELA RANTO oli jo hyvissä ajoin ennen ylioppilaskirjoituksia päättänyt, mitä hän tekisi lukion jälkeen. Koska omalta kotipaikkakunnalta tuntuivat mahdollisuudet loppuvan, hän päätti muuttaa pois Keski-Suomesta.

”Halusin muuttaa Helsinkiin, sain koulupaikan tai en. Viitasaarelle jääminen tuntui hölmöltä vaihtoehdolta, koska omat kaverit muuttivat lukion jälkeen pois. Helsingissä oli paljon kavereita, kaikenlaisia tapahtumia, menoa sekä töitä”, Ranto kertoo.

Muuttoliike nyt historiamme suurimpia

Muuttoliikkeiden tutkija **Timo Aro** arvioi, että Suomessa on meneillään suurin muuttoliike sitten 1970-luvun. Liikekannalla ovat erityisesti nuoret ja nuoret aikuiset.

He muuttavat töiden ja opintojen perässä entistä todennäköisemmin ja yhä nuorempina.

”1960-luvun lopulla muutettiin työn perässä. Nyt nuoret hakeutuvat sinne, missä on paljon opiskelu- ja asuntotarjontaa sekä erilaisia urbaaneja vetovoimatekijöitä. Kaupunkiseudut hyötyvät tästä kehityksestä”, Aro sanoo.

Kasvukeskusten rooli vahvistui 1990-luvun lamassa, kun kotikuntalaki muuttui. Opiskelijat saivat sen ansiosta kirjautua asukkaiksi opiskelukaupunkeihinsa. 15–24-vuotiaiden muuttoalttius on 1990-luvulta vielä lähes kaksinkertaistunut.

”Kasvukeskusten ja muuttotappioalueiden välinen kuilu on vuoden 2008 finanssikriisin jälkeen yhä syventynyt. Muuttovoittoisten alueiden määrä on vähentynyt, mutta niiden muuttovoitot ovat kasvaneet hurjasti”, Aro kertoo.

Mikaela Ranto on siis yksi monista. Hän muutti Helsinkiin viime kesäkuussa. Puolen vuoden sisällä hän on ehtinyt tehdä kahta eri työtä. Kevään Ranto aikoo pyhittää kasvatustieteellisen pääsykokeisiin valmistautumiseen. Hän hakee Helsingin ja Jyväskylän yliopistoihin.

Isommassa kaupungissa on välillä ollut vaikea saada rahat riittämään. Eläminen Helsingissä on selvästi kalliimpaa kuin Viitasaarella.

”Olen saanut asumistukea siitä asti, kun muutin Helsinkiin. Minulla on kolme kämppistä, joten sekin helpottaa. Teemme jonkin verran ruokaa yhdessä. Sähkön, veden, netin ja lehtitilausten kustannukset jaetaan neljään osaan. Jos asuisin yksin, asumistuki ei varmasti riittäisi kattamaan asumisen kuluja”, Ranto pohtii.

Asumistuki ei aina riitä asumismenoihin

Asumistuen riittämättömyyttä paikataan usein toimeentulotuella. Kelan tietojen mukaan noin 44 % eli yli 300 milj. euroa koko perustoimeentulotuen potista kuluu suoriin asumismenoihin ja noin 4 % muihin asumiseen liittyviin kuluihin.

Kelaan on kertynyt vuoden 2017 alusta asti yksityiskohtaista tietoa perustoimeentulotuen hakemisesta.

”Jatkossa tietoja voidaan tarkastella esimerkiksi siitä näkökulmasta, miten vuokrien kehittyminen vaikuttaa maksettavan toimeentulotuen määrään”, kertoo Kelan johtava taloustutkija **Signe Jauhiainen**.

Perustoimeentulotuen tarve on suurinta Etelä-Suomen kaupungeissa. Pääkaupunkiseudulla asumisen menoja katetaan toimeentulotuesta keskimäärin 1 676 eurolla asukasta kohti vuodessa. Muissa kaupunkimaisissa kunnissa summa on 1 236 euroa ja maaseudulla 883 euroa.

Jauhiainen muistuttaa, ettei vuokran tarvitse olla erityisen kallis, jotta oikeus toimeentulotukeen syntyy.

”Jos henkilö saa pienempiä etuuksia eli esimerkiksi työmarkkinatukea, perustasoista sairauspäivärahaa tai takuueläkettä ja asuu vuokralla keskihintaisessa asunnossa, asumismenot ovat nopeasti niin korkeat, ettei niitä voi kattaa pelkällä asumistuella”, Jauhiainen kertoo.

Eroon kahden luukun mallista?

Suomeen onkin muodostunut ikään kuin kaksi asumisen tukijärjestelmää: asumis-

Asumisen menoja katetaan Helsingin seudulla toimeentulotuesta 1 676 eurolla asukasta kohti vuodessa.

tuki ja perustoimeentulotuki, toteaa Kelan tieto- ja viestintäyksikön päällikkö, tutkimusprofessori **Hennamari Mikkola**.

”Tämän päälle vielä kunnat saattavat tukea asumista harkinnanvaraisella toimeentulotuella”, hän jatkaa.

Hänen mukaansa olisi hyvä selvittää, kannattaisiko asumista tukea pelkästään asumistuella, joka olisi nykyistä tuntuvampi. Toinen vaihtoehto olisi asumisen tukeminen vain toimeentulotuella. Kirjautuminen toimeentulotuen käyttäjäksi saattaisi kuitenkin joillekin olla iso henkinen askel.

Viime vuosina Kelan eri asiakasryhmiä on haluttu tasapuolisuuden vuoksi siirtää yleisen asumistuen piiriin. Opiskelijat tulivat yleisen asumistuen hakijoiksi syksyllä 2017. Eläkeläisten siirtämistä yleisen asumistuen piiriin harkittiin hallituksen alkutaipaleella, mutta hankkeesta luovuttiin.

”Uskon, että tämä nousee vielä keskusteluun, kun löydetään ne vaihtoehdot, joilla varmistetaan, ettei eläkeläisten köyhyys uudistuksen myötä lisäännä”, Mikkola arvioi.

Muutokset ovat näkyneet Kelan maksamien etuuksien kasvuna. Asumistukea maksettiin vuonna 2016 peräti 11 % enemmän kuin edellisvuonna.

”Kun järjestelmää laajennetaan ja parannetaan, se tietysti näkyy tilastoinnissa kasvavina menoina”, Signe Jauhiainen sanoo.

Hänen mukaansa myös asumismenojen taso on kasvanut – mutta hillitymmin kuin tuen saajien määrä.

”Asumistukijärjestelmässä on määritelty tuen enimmäistaso, mikä osaltaan hillitsee asumismenojen kasvua. Kun suuremmat vuokrat pitää maksaa esimerkiksi toimeentulotuesta, se rajaa asumistuen kustannusten kasvua”, Jauhiainen jatkaa.

Vuonna 2017 asumistukien kustannusten kasvu hidastui ja asumistukia maksettiin enää 4 % enemmän kuin edellisvuonna. Kun yleinen talustilanne kohenee ja työttömyys vähenee, vähenee myös asumistuen tarve.

KUVA: PIETINEN/MUSEOVIRASTO

Muuttokuormaa kootaan Helsingin keskustassa kesäkuussa 1933.

Helsinkiä rakennetaan ja uusia asuntoja valmistuu muuttajien tarpeisiin.

KUVA: MUSEOVIRASTO

Mikä vaikuttaa asumisen hintaan?

Hallituksen käynnistämän sosiaaliturvan kokonaisuudistuksen yhteydessä olisi hyvä hetki miettiä asumisen tukia. Sitä varten Kelassa on selvitetty, mikä vaikuttaa asumisen hintaan. Kuuma kysymys on pitkään ollut, nostaako asumistuki vuokria.

”Meidän tutkimushankkeidemme sekä Valtion taloudellisen tutkimuskeskuksen (VATT) tuoreen tutkimuksen valossa voisi sanoa, että asia ei ole aivan noin yksinkertainen. Vuokratasoon vaikuttavat enemmänkin kysyntä ja tarjonta. Varsinkin muuttoliike kiihdyttää kysyntää pääkaupunkiseudulla, eikä kapasiteettia ole riittävästi”, Hennamari Mikkola kertoo.

Suomen Hypoteekkiyhdistyksen pääekonomisti **Juhana Brotherus** muistuttaa, että asumisen tukemista säädellään erityisesti poliittisilla ratkaisulla eli sillä, kuinka paljon tukea maksetaan ja millaisille edunsaajaryhmille.

”Suoraviivaista tuen laskua on tietysti se, että tukea pienennetään tai avunsaajien joukkoa rajataan. Mutta ne ovat arvovalintoja, eikä niihin ole ekonomistilla sen parempia näkemyksiä kuin muillakaan”, hän sanoo.

Huomiota tulisi Brotheruksen mukaan kiinnittää myös siihen, miten asumiskustannukset saadaan pidettyä kurissa. Helsingin tai muunkaan Suomen ei pidä sairastua Tukholman-tautiin. Se tarkoittaa vuokrien ja asuntojen hintojen karkaamista täysin käsistä isoissa kaupungeissa.

”Valitettavasti kaupunkien asuntopula ja riittämätön kohtuuhintaisten asuntojen kaavoittaminen sekä rakentaminen näkyvät asumistuen kustannuksissa suoraan. Aiempina vuosikymmeninä tehdyistä virheistä maksetaan nyt”, Brotherus sanoo.

Hänen mukaansa kaupungeilla ei ole aina riittävää intressiä lisätä asuntotuotantoa, koska se yksinkertaisesti maksaa kaupungeille itselleen. Uusille alueille on rakennettava riittävä infrastruktuuri, koulut, päiväkodit ja terveyskeskukset, joihin kuluva raha saadaan uusien verotulojen myötä takaisin vasta paljon myöhemmin.

Suomelle ei Tukholman-tautia

Brotheruksen mielestä valtion kannattaisi kannustaa kuntia rakentamiseen. Mikäli uusia asuntoja ei synny toivottavaan tahtiin,

valtio joutuu kuittaamaan kasvavien asumistukimenojen laskun.

Ruotsissa Tukholman-tauti syntyi ennen kaikkea kahdesta syystä. Toimimattomat, ylisäännellyt vuokramarkkinat olivat saaneet aikaan tilanteen, jossa vuokrasopimuksia ”alivuokrauksen alivuokrauksen alivuokrattiin”. Asunnosta ei koskaan kannattanut päästää irti, sillä sellaisen saaminen oli lottovoitto. Se taas johti siihen, että lottovoittoasunnot harvoin olivat niillä, jotka niitä oikeasti tarvitsivat.

”Markkina on Tukholmassa nyt valunut harmaalle ja jopa mustalle alueelle”, Juhana Brotherus kuvailee.

Toinen syy oli riittämätön rakentaminen. Suomessa on huomattu Ruotsin ongelmat varoittavana esimerkkinä, vaikka samoja virheitä on ehditty tehdä pääkaupunkiseudulla ja suurissa yliopistokaupungeissa.

”Toisaalta meillä kaupungistuminen on edennyt hieman hitaammin, ja tulemme Ruotsia noin 10–15 vuotta jäljessä. Eli olemme nähneet Ruotsin tilanteen riittävän aikaisin, jotta siihen on voitu havahtua kuntien ja valtion tasolla”, Brotherus jatkaa.

Helsinki tulee vielä hieman jäljessä, mutta monissa muissa kasvukeskuksissa rakentamisen vauhti on kiihtynyt. Esimerkiksi on näyttänyt varsinkin muu pääkaupunkiseutu, jossa on tehty hyviä sopimuksia valtion kanssa.

”Kun valtio rahoittaa esimerkiksi Länsimetroa tai Kehärataa, se edellyttää kunnilta tiivistä kaavoitusta ja rakentamista näitä varten. Samaa on tehty myös Tampereen pikaraitiotiehankkeen yhteydessä”, Brotherus täydentää.

Asumistuki on läpinäkyvä

Asumistuen hyvä puoli on, että tukimuoto itsessään on hyvin läpinäkyvä. Sitä voidaan

Valtion kannattaisi kannustaa kuntia rakentamiseen. Muuten valtio kuittaa kasvavien asumistukimenojen laskun.

Helsingissä asumistuella yksin asuvista ja asumistukea saavista vain pieni osa maksaa yli 700 euron kuukausivuokraa.

seurata, siihen voidaan tehdä muutoksia ja sen määrän kehittyminen voi nostaa esimerkiksi piiloon jääneet kustannukset yleiseen keskusteluun.

”Toisaalta samaan aikaan voi syntyä myös sellainen reaktio, että pienennetäänpä tätä tukea ja lisätään vaikka asuntojen tuotantotukia”, Juhana Brotherus pohtii.

Brotheruksen mukaan tuotantotuen ohjaava vaikutus on heikompi kuin asumistuen ja tuotantotuki vaikuttaa vääristävämmiin talouteen kuin asumistuki. Suhdannepoliittisesti niiden käyttö saattaa kuitenkin toisinaan olla järkevää.

”Esimerkiksi vuosina 2009 ja 2010, kun yksityinen markkina ei vetänyt, valtion oli hyvä pitää tuotanto käynnissä. Mutta nyt kun yksityinen sektori toimii, valtion ei kannata tehdä julkisella rahalla sitä, mitä yksityinen puoli jo muutenkin tekee.”

Tukien määrän tarkastelu aiheuttaa usein keskustelua siitä, mikä on kohtuullinen asumismenojen taso ja mikä toisaalta on liikaa. Signe Jauhiaisen mukaan täsmällistä euromääräistä rajaa on hyvin vaikea määrittellä.

”Perusturvaa saavien menot ovat huomattavia. Vuokra voi olla saman verran kuin työmarkkinatuki”, hän perustelee.

Jonkin verran on käyty keskusteluja myös siitä, asutaanko asumistuella liian leveästi. Jauhiaisen mukaan tällaisia merkkejä on vaikea löytää. Esimerkiksi Helsingissä yksin asuvista asumistuen saajista hyvin pieni osa on niitä, joiden vuokra on yli 700 euroa kuussa. Yksin asuvalle työssä käyvälle se on kuitenkin aivan tavallinen vuokra Helsingissä.

Pitäisikö nuoria tukea enemmän?

Asumisen tukeminen ja sosiaaliturva ovat todennäköisesti ensi kevään eduskuntavaalien suuria puheenaiheita. Kelassa on valmistauduttu tähän selvittämällä, millaisia asumisen tukijärjestelmiä on käytössä muissa maissa.

Esimerkiksi Hollannissa tukea tarjotaan ikäkatgorioittain, ja nuoret saavat suhteessa enemmän asumistukea kuin esimerkiksi eläkeläiset. Pitäisikö Suomessakin siis tukea enemmän Viitasaarelta Helsinkiin muuttaneen Mikaela Rannon kaltaisia nuoria?

Asumisen tilapäisyys nostaa vuokria

Hennamari Mikkolan mukaan asuntomarkkina on kaikkienensa hyvin monimutkainen kokonaisuus, jota ei ole tutkittu kovin paljon.

”Yleistäen voisi sanoa, että kysynnän lisäksi vuokria nostavat meillä asunnon tarpeen lyhytaikaisuus ja tilapäisyys sekä omistusasumisen yleisyys. Suomessa noin 64 % ihmisistä asuu omistusasunnossa, mikä on hyvin korkea luku. Jos lähtökohteisesti ajatellaan, että voidaan maksaa kallista vuokraa hetken ajan, koska ratkaisu on tilapäinen, nostaa se jo itsessään vuokria”, hän sanoo.

Tämä näkyy myös esimerkiksi pääkaupunkiseudulla, jossa suuri osa vuokra-asunnon tarvitsijoista on työperäisiä maahanmuuttajia. Heille asunnon hankkiminen nopeasti on prioriteetti, eikä korkeampaa hintaa karsasteta niin helposti.

”Paljon puhutaan myös siitä, että pitäisi muuttaa halvemmän asunnon perässä muualle. Se on kyllä usein utopistinen ajatus”, Mikkola sanoo.

”Kaupungista maaseudulle muuttaminen laskee kyllä asumisen kustannuksia, mutta esimerkiksi työttömälle siellä on työmahdollisuuksia tarjolla yhä vähemmän.”

Samoin ajattelee Mikaela Ranto.

”Kotoa pois muuttaminen ja uuteen kaupunkiin lähteminen oli tosi kaivattua. Viitasaarelle takaisin muuttaminen tuntuu kaukaiselle ajatukselle. En halua sulkea sitä mahdollisuutta kokonaan pois, mutta pysyvästi en kuitenkaan näe muuttavani sinne enää koskaan.”

Tulevaisuuden hyvinvointi ratkaistaan kaupungeissa

Kansallista ja kansainvälistä muuttoliikettä ohjailevat muun muassa suuryritykset, jotka hakevat kasvuunsa edullista työvoimaa. Sosiaaliturvan tehtävänä on tulevaisuudessa yhä useammin paikata työelämän rikkonaisuutta. Uskallammeko ottaa muuttoliikkeen hallinnassa oppia kansainvälisistä kokemuksista ja välttää muiden tekemät virheet?

Teksti Jussi Förbom Kuvitus Kati Närhi

MENEILLÄÄN OLEVA KANSALLINEN ja kansainvälinen muuttoliike on suuri haaste hyvinvoinnin ylläpitämiselle. Suomessa se suuntautuu erityisesti maaseuduilta kasvukeskuksiin, mikä voi vaarantaa hyvinvoinnin tasapuolisuudesta annettujen lupauksen toteutumisen.

”Päättäjät ovat luvanneet, ettei Suomeen synny absoluuttisesti jälkeensä jääviä seutuja. Että kun vain tehdään viisasta politiikkaa, ihmiset voivat rauhassa hankkia työpaikan ja tavanomaisen keskiluokkaisen elämän mistä tahansa Suomesta”, sanoo ajatuspaja Demos Helsingin tutkija **Alexi Neuvonen**.

Lupaus on Neuvosen mukaan ollut ainakin osittain ylimitoitettu. Muuttoliikettä ei ole onnistuttu kääntämään toiseen suuntaan, vaikka esimerkiksi digitalisaatio mahdollistaisi etätöitä. Ihmiset eivät usko syrjäseutujen työmahdollisuuksiin.

”Modernin elämän vaatimuksiin kuuluu, että kaikilla perheen aikuisilla on työpaikka. Ihmisillä on myös paljon vapaa-aikaa ja harrastuksiin liittyviä toiveita. Jos ihmiset lähtevät kotiseudultaan liikkeelle

ja perustavat elämänsä muualle, heitä on vaikea saada palaamaan”, Neuvonen kuvailee.

Sosiaalinen kestävyys on koetuksella

Kaupungit kilpailevat muuttajista niin kansallisesti kuin kansainvälisesti. Ne ovat aivan eri tavoin kiinni globaalissa taloudessa kuin aiemmin.

”Yritykset valitsevat suotuisia sijainteja, eivät niinkään valtioita, joissa ne toimivat. Saman maan sisällä voi olla hyvin erilaisia alueita, kuten teollisuusseutuja ja tuottavia osaamiskeskittymiä mutta myös matalan kehityksen alueita”, Neuvonen sanoo.

On väitetty, että isot yhteiskuntaopittiset kysymykset ratkaistaan nimenomaan kaupungeissa. Neuvonen arvioi, että asiaa ei ole vielä riittävästi tutkittu lopullisten johtopäätösten vetämiseksi. Kasvu ja

Kaupunkeihin tarvitaan kovan tason osaajien lisäksi aina myös niitä, jotka pyörittävät sosiaalista infrastruktuuria.

keskittyminen asettavat yhtä kaikki uusia vaatimuksia kaupunkien sosiaaliselle ja ekologiselle kestävyydelle.

Vaikka kaupunkeihin houkuteltaisiin oman maan sisältä ja ulkomailta kovan tason osaajia, tarvitaan aina myös niitä, jotka pyörittävät sosiaalista infrastruktuuria eli kouluja, päiväkoteja, terveydenhoitoa ja kaupallisia palveluja. Näiden alojen palkkatasolla voi olla vaikea pärjätä kasvavien asumis- ja elinkustannusten keskellä.

Hyvinvoinnin haasteita lisäävät turva- paikanhakijat ja muut humanitaaristen syiden perusteella tulevat siirtolaiset. He tarvitsevat ja käyttävät paljon julkisia etuuksia.

Kaupunkipolitiikka sulauttaa tai erottelee

Kaupunki tai metropolialue ei voi menestyä ilman valtiollisen tason järjestelmiä, kuten sosiaaliturvaa, jolla paikataan työelämän rikkonaisuutta ja tuetaan asumista ja perheen perustamista.

”Sosiaalinen kestävyys on sitä, että kaupunkisuunnittelu lähtee ihmisen tarpeista”, sanoo Kelan erikoissuunnittelija **Petra Elomaa**.

Tämä tarkoittaa kaupunkisuunnittelua, joka ei erottele eri sosiaaliryhmiä omiin kaupunginosiinsa ja joka takaa helposti saavutettavat palvelut muun muassa lapsiperheille.

”Vaikka huono-osaisuutta olisi, sen ei pidä antaa kasautua. Näköalattomuus heikentää sosiaalista kehitystä ja luo eriarvoisuutta. Kaupunkipolitiikalla voi siis todella vaikuttaa siihen, miten ihmiset integroituvat yhteiskuntaan”, Elomaa jatkaa.

Sosiaalisesti kestävien elinolosuhteiden luominen on Neuvosen mukaan metropolisaation eli kasvualueiden ympärille keskittymisen suurin ja toistaiseksi ratkaisematon ongelma. Tämä on erityisen tärkeää kaupungeille, jos niiden kasvua halutaan kiihdyttää houkuttelemalla korkean palkkatason muuttajia.

”Nykypolitiikassa tähän on vaikea keksiä pitkäaikaisia ratkaisuja. Isoissa kaupungeis-

sa on toki nähty vuosikymmenten aikana yllättävänkin monenlaisia ratkaisuyrityksiä alkaen Tukholman vahvasta vuokrasääntelystä tai eri maiden tiukoista rakennusnormeista. Näissäkin keinoissa voi kuitenkin piillä sudenkuoppia, jos esimerkiksi rakentaminen pysähtyy ja hinnat nousevat tai rakentamisen laatu romahtaa”, Neuvonen puntaroi.

Virossa hyvinvointi jakautuu epätasaisesti

Viro on esimerkki maasta, jossa kaikki eivät ole päässeet osallisiksi hyvinvoinnin kasvusta. Matalasti koulutetut ovat Virossa muuttaneet alhaisen työllisyyden ja matalan palkkatason alueilta usein suoraan ulkomaille, etenkin Suomeen ja muihin EU-maihin. Ulkomailta työskentelevien tai työskennelleiden osuus on Virossa Euroopan suurimpia.

Viroom on viime vuosina tullut paljon maahanmuuttajia sieltä, missä palkkataso ja työllisyysaste ovat alhaisempia kuin Virossa. Maahanmuuttajien määrä ylitti Virossa vuonna 2015 ensi kertaa 25 vuoteen maasta pois muuttavien määrän. Muuttoliike kulkee idästä länteen: Venäjältä ja Ukrainasta Viroom ja Viroom Suomeen ja Britanniaan.

Noiin puolet viime vuosina Viroom muuttaneista on paluumuuttajia. Maassa julkaistussa Inhimillisen kehityksen raportissa pohditaan laveasti sitä, että avoimessa maailmassa valtioiden rajat eivät voi estää ihmisten toimeliaisuutta.

Viro on nyt ylikansallinen (transnational) maa, jonka rajojen ulko- tai sisäpuolella asuvat kansalaiset sekä yritykset ovat tiiviissä vuorovaikutuksessa valtionrajojen yli, todetaan raportissa.

Työ tuo EU-muuttajalle sosiaaliturvan

Viron tilanne on jatkoa suuremmalle muuttoliikkeelle. Murros on ollut käynnissä sen jälkeen, kun Viro ja yhdeksän muuta maata liittyivät Euroopan unioniin vappuna 2004. Miljoonia EU-kansalaisia on tämän jälkeen

muuttanut kotimaastaan työn perässä toisiin EU-maihin. Vuonna 2015 muuttajia oli Eurostatin mukaan yli 1,3 milj.

EU-maan kansalainen on lyhytaikaisenkin työssäolojaksen perusteella oikeutettu samaan sosiaaliturvaan kuin työskentelymaan kansalaiset. Tämä koskee tietenkin myös oikeutta Suomen sosiaaliturvaan, joka on asumisperusteinen eli määräytyy tavallisesti vakinaisen asuinpaikan mukaan.

Jos siis virolainen perheenisä ajaa Helsingissä bussia, hänellä on oikeus samoi-

hin sosiaaliturvan etuiksiin kuin Suomessa asuvilla Suomen kansalaisilla. Näin on siitä huolimatta, että virolainen perheenisä olisi kirjoilla Tallinnassa. Esimerkiksi lapsilisät on maksettava koko EU:n alueelle riippumatta asuinmaasta.

Suomen asumisperusteinen lainsäädäntö on vuodelta 1994, jolloin Suomessa alettiin ETA-sopimuksen myötä soveltaa EU-lainsäädäntöä. Tuolloin liikkuvuus oli hyvin pientä. Pääosin oli kyse suomalaisista, jotka lähtivät esimerkiksi komennukselle ulko-

maille. Siksi laissa oli paljon tähän liittyviä säädöksiä.

”Aiemmin ulkomaalaiset muuttivat Suomeen pysyvämmiin etenkin perhesyistä tai esimerkiksi pakolaisina. EU:n laajenemisen myötä on yhä yleisempää, että ihminen tulee lyhyeksi aikaa työhön. Se on haaste asumisperusteiselle sosiaaliturvajärjestelmällemme”, sanoo johtaja **Essi Rentola** sosiaali- ja terveysministeriöstä (STM).

Suomessa on pohdittu koko EU-jäsenyyden ajan, onko järjestelmän säilyttäminen

mahdollista. Nyt EU:ssa on kuitenkin vahvistunut näkemys, jonka mukaan universaali asumisperusteinen järjestelmä antaisi hyvän suojaverkon tilanteissa, joissa ihmisen työelämästatus vaihtelee.

Siksi järjestelmän perustuksia eli asumisperusteisuutta, verorahoitteisuutta sekä perustuslain takaamaa ihmisten yhdenvertaista kohtelua ei Rentolan mukaan ole syytä muuttaa. Tavoitteeksi on asetettu, että Suomeen epätyypillisiin työsuhteisiin ja lyhyeksi aikaa tulevat huomioitaisiin nykyis-

Brexitissä yhdistyivät EU:n sisäisen muuttoliikkeen seuraukset ja yleinen EU-vastaisuus.

tä paremmin. Toisaalta halutaan vähentää asumisperusteisen sosiaaliturvan käyttämistä tilanteissa, joissa Suomen kansalainen oleskelee pitkiä aikoja ulkomailla.

Brexitin taustalla puolalaiset putkimiehet

Britannian ero EU:sta eli Brexit juontaa suurelta osin juurensa EU:n sosiaaliturvan yhteensovittamiseen kansallisen sosiaaliturvan kanssa. Kansanäänestyksen keskeisenä teemana oli lapsilisien maksaminen esimerkiksi Puolaan – niin sanottu puolalaisten putkimiesten kysymys.

Sosiaalipolitiikan professori emerita **Briitta Koskiahon** mukaan Brexit heijastelee laajempaa reaktiota taloudelliseen epävakauteen, muuttoliikkeeseen ja työelämä-rakenteiden murrokseen. Muuttoliike on hänen mukaansa horjuttanut eurooppalaista hyvinvointivaltiokonseptia. Aiemmin jokseenkin yhtenäinen väestö on yhteisillä resursseilla voinut suojata yhteiskuntansa jäseniä sosiaalisilta riskeiltä.

Britanniassa muuttoliike on vaikuttanut hajottavasti 1980-luvulta asti. Silloin taloudellista nousua seurasi taloudellinen epävakaus ja eriarvoisuus lisääntyi. Muuttajista saatiin uutta nuorta työvoimaa, mutta heidän hyvinvoinnistaan huolehtiminen loi taloudellisia ja kulttuurisia haasteita. Kun prosessin seurauksia ei osattu ennakoida eikä ottaa riittävän vakavasti, seurauksena oli vieraantumisen, pelon ja torjunnan ilmiöitä, kuten juuri Brexit-äänestys.

Brexitissä yhdistyivät EU:n sisäisen muuttoliikkeen seuraukset ja yleinen EU-vastaisuus, kirjoittaa Koskiahon. EU-vastaisuutta oli erityisesti siellä, missä itäeurooppalaiset oli otettu vastaan kymmenen vuotta aiemmin tervetulleena työvoimana esimerkiksi pelloille ja elintarviketeollisuuteen. Ajan myötä vanhat asukkaat havaitsivat, etteivät tulijat aikoneetkaan lähteä takaisin kotiinsa vaan

olivat asettuneet paikoin hallitsevaksi osaksi paikkakuntien elinkeinoelämää.

Koskiahon mukaan kehitys voi johtaa siihen, että maahanmuuttajat luokitellaan yhteiskunnassa omaksi ryhmäkseen ja kantaväestö omakseen. Näin ryhmät eriytyvät toisistaan kielen, koulutuksen, sukupolven sekä asuinpaikan mukaan. Ryhmien integroimisesta toisiinsa syntyy uusi yhteiskunnallinen kysymys.

Oppia sote-uudistuksen rakentamiseen?

Palataanpa vielä Suomeen ja Neuvosen kuvailemaan lupaukseen hyvinvoinnin tsaaisesta jakautumisesta. Jos lupaus hyvinvoinnista on epärealistinen, onko sitä myös sote-järjestelmä, jota rakennetaan maakuntakeskusten, ei niinkään suurten kaupunkikeskusten varaan?

”Se on hyvä pointti”, vastaa THL:n tutkimuspäällikkö **Timo Seppälä** ja jatkaa: ”Mutta sote-uudistusta tarvitaan siksi, että elämme dynaamisessa yhteiskunnassa, jonka sairaalaverkko on 1970-luvulta. Ihmiset eivät enää asu samoissa paikoissa kuin 70-luvulla. Myös palvelujen muodot ja tavat ovat muuttuneet merkittävästi. Siksi kokonaisuutta on syytä päivittää dynaamisemmaksi.”

Seppälän mukaan muuttoliike tuo kokonaisuuteen merkittäviäkin haasteita silloin, jos perustuslaillisesti edellytetään, että ympäri maan vallitsee sama palvelutaso. Tämän ei kuitenkaan Seppälän mielestä pidä olla soten lähtökohtana vaan sen, että syrjäisillä alueilla on keskenään samanlaiset välttämättömiksi linjatut palvelut.

”Tämän vuoksi keskustelu siitä, että Pelkosenniemen mummolla pitäisi olla samanlaiset palvelut kuin vaikkapa Etu-Töölössä asuvalla mummolla, on hieman naiivi. Ihmisten syyt valita asuinpaikkansa ovat ylipäätään valtavan heterogeenisiä eivätkä välttämättä liity lainkaan esimerkiksi sote-palveluihin.” ¶

Läs på svenska:
[sosiaalivakuutus.fi](https://www.sosiaalivakuutus.fi)

Mikä meillä mättää, Juho Saari?

Professori Juho Saari tietää, miksi kannustinloukusta ei pääse irti. Eriarvoisuuden vähentämistä selvittävän työryhmän puheenjohtaja on keskustellut yhteiskunnan vähäosaisimpien kanssa leipäjonoissa, neulanvaihtopisteissä ja kaduilla.

Teksti Johanna Hytönen Kuva Vesa Tyni

ERiarvoisuus ”Sosiaaliturvaa on laajennettu viimeiset 50 vuotta, ja siihen on lisätty uusia osia. 2000-luvun julkis-
talouden niukkuus ja työllisyys- ja väestörakenteen muutos ovat pakottaneet meidät pohtimaan, miten sosiaaliturva pitäisi uudistaa kokonaisuutena.

Suomen ongelmana ei ole lähtökoh-
taisesti se, että sosiaaliturvan menot olisivat poikkeuksellisen korkeat. Sosiaaliturvamme etuuskien ja palvelujen taso ei ole kansainvälisessä vertailussa mitenkään erityisen hyvä. Ongelman muodostavat suuret käyttäjämäärät ja jokseenkin vähäinen vaikuttavuus.

Sen vuoksi meidän täytyy kiinnittää jatkossa huomiota siihen, miten tulonsiirtoja ja palveluja koordinoidaan ja miten esimerkiksi työttömyyden ja sairauksien vaikutusta toimeentuloon pystytään lieventämään oikein suunnitelluilla palveluilla.”

Ylivelkaantuminen ”Ylivelkaantuneet ovat yhteiskunnassamme merkittävä ryhmä, joka tarvitsisi sosiaalisia palveluja. Ylivelkaantumiseen on yritetty puuttua sääntelemällä luotonantoa, mutta siinä ei ole onnistuttu.

Osa luotonantajista kiertää pienlainoille asetettuja rajoituksia myöntämällä pienlainaksi määritellyn summan ylittäviä luottoja. Se vain pahentaa velkaongelmaa. Parhaiten toimisi positiivinen luottorekisteri, jossa olisi lueteltuna henkilön velat ja vastuut.

Ylivelkaantumiselle on tyypillistä, että velkaantunut yrittää sopeutua tilanteeseensa ottamalla lisävelkaa.

Lisävelalla hän uskoo pärjäävänsä lyhyellä tähtämellä paremmin. Helpotus on kuitenkin tilapäinen. Pahimmassa tapauksessa velkaantuminen jatkuu. Ihminen menettää vähitellen uudistumiskykynsä ja kestävyytensä ja väsy.

Niukkuus kasaantuu ja elämästä tulee selviytymistä päivästä toiseen. Riippuvuudet, kuten peliriippuvuus, ja niihin liittyvä toiveajattelu sekä kimmisuuden väheneminen pahentavat tilannetta. Ilman oikein ajoitettuja palveluja tai muuta apua ihminen voi joutua tilanteeseen, jossa hän menettää kaiken – perheen, työn ja kodin.”

Köyhyys ”Köyhyys on suhteellinen käsite. Itse määrittelen, että köyhyyteen liittyvät alhainen elintaso, heikentynyt elämäntila ja epäterveelliset elämäntavat.

Euroopan unioni arvioi AROPE-indikaattorin avulla EU-valtioiden kansalaisten köyhyysriskiä. Köyhyysmittari laskee riskin vertailemalla tulojen suuruutta ja käytössä olevien hyödykkeiden määrää sekä mahdollisuutta olla työmarkkinoiden käytettävissä.

Olen tutkimusryhmäni kanssa selvittänyt kaikkein vähäosaisimpien kokemuksia. Heidän suurin haasteensa on, että he sopeutuvat tilanteeseensa. Moni kertoo, että aktivoituminen työhön, koulutukseen tai kuntoutukseen vaikeuttaisi välittömästi hänen asemaansa. Muutaman päivän työ merkitsee usein sitä, että hän joutuu uudestaan perustelemaan oikeutensa saamiinsa etuuksiin. Lyhytaikainen työ ei maksa vaivaa. Kyse

ei ole taloudellisista kannustimista vaan siitä, että nämä ihmiset tarvitsisivat apua arjen rakentamisessa uudelleen.

Parhaiten eriarvoisuutta pystyttäisiin vähentämään, kun ihmisille tarjottaisiin mahdollisuuksia ja palveluja nuorena. Moni nuori tarvitsisi kanssakulkijan, joka auttaisi sosiaalisten suhteiden hallinnassa ja palvelujen hakemisessa.”

Eriarvoisuuden vähentämistä selvittävä työryhmä päättää työnsä ja jättää mietintönsä maaliskuussa 2018.

Juho Saari

- Tampereen yliopiston sosiaali- ja terveystieteiden professori
- Itä-Suomen yliopiston osa-aikainen hyvinvointisosiologian professori
- Pääministerin asettaman eriarvoisuuden vähentämistä selvittävän työryhmän puheenjohtaja
- Yksi Facebook-ryhmä Eriarvoisuusvaraston perustajista

Asia, jonka muuttaisin sosiaaliturvassa: Sovittaisin palvelut ja tulonsiirrot sekä sääntelyjärjestelmät riskikohtaisesti johdonmukaisiksi kokonaisuuksiksi, jotka yhtäältä vastaisivat kansalaisten tarpeisiin ja toisaalta lisäisivät kansalaisten toimintakykyä ja mahdollisuuksia itsenäiseen elämään.

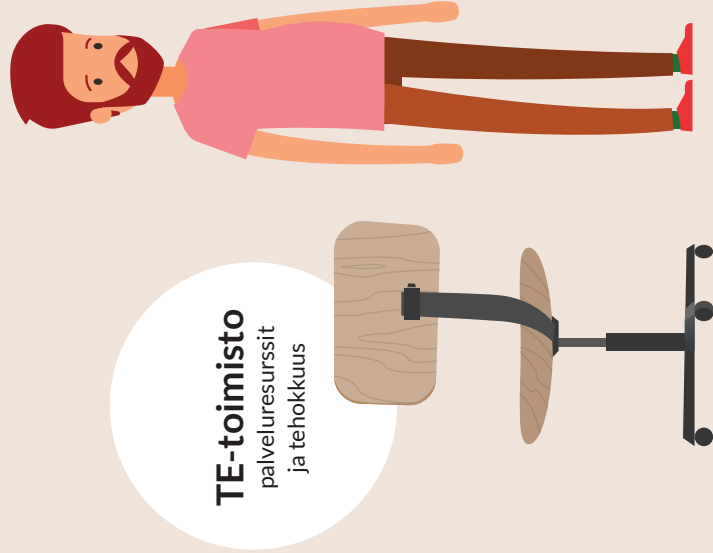
Omaan elämäntilanteeseen sopeutuminen on vähäosaiselle suurin riski. Avun hakeminen edellyttäisi arjen rakentamista uudelleen, sanoo Juho Saari.

Näin aktivointi edistää työllistymistä

Vuodenvaihteessa voimaan tullut työttömyysturvan aktiivimalli on herättänyt keskustelua työttömyyden alueellisista eroista. Mahdollisuudet aktiivisuusehdon täyttämiseen vaihtelevat eri puolilla maata ja myös kunnittain.

Teksti Pertti Honkanen, Kela Grafiikka Essi Kuula

Aktivoivien työllisyyspalvelujen mahdollisuudet

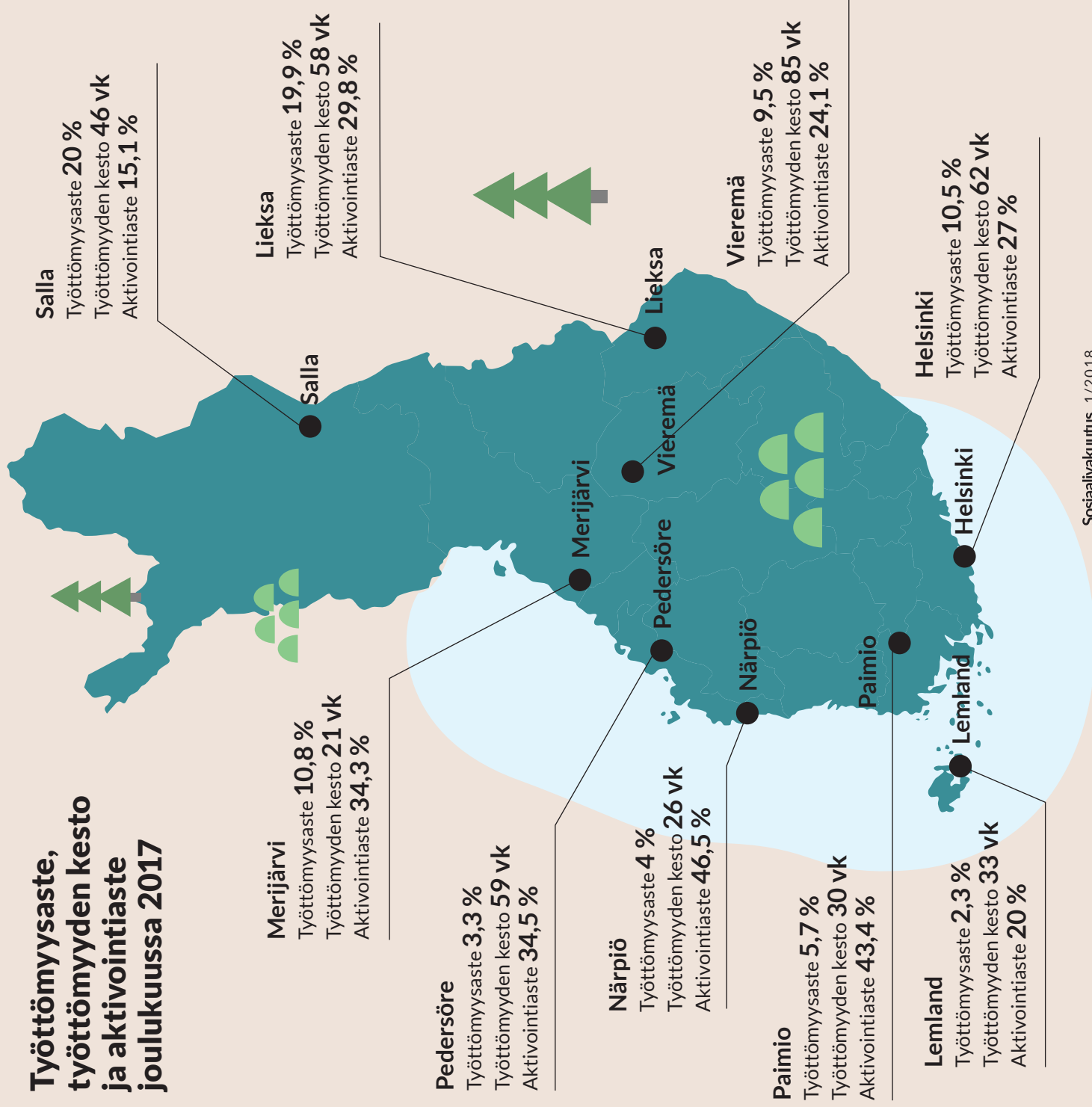

TOP 2 -menestyäkunnat

Paimio ja Närpiö ovat joulukuun 2017 tilastojen mukaan Manner-Suomen menestyäkuntia, joissa työttömyysaste on alhainen, työttömyyden kesto keskimääräistä lyhyempi ja työttömien aktiivointiaste keskimääräistä suurempi. Ne kuuluvat kaikkien muuttujien osalta 20 parhaan kunnan joukkoon.

Kunta	Työttömyysaste	Työttömyyden kesto, vk	Aktivointiaste
Närpiö	4,0 %	26	46,5 %
Paimio	5,7 %	30	43,4 %
Koko maan keskiarvo	11,2 %	53	27,9 %

Työttömyysaste, työttömyyden kesto ja aktiivointiaste joulukuussa 2017

Työ- ja elinkeinoministeriön työnvälitystilastoista saadaan selville kuntakohtaisia tietoja työttömyydestä.

Tilastoista pystytään määrittämään työttömien työnhakijoiden osuus kunnan työvoimasta eli kunnan työttömyysaste, edelleen jatkuvien työttömyysjaksojen keskimääräinen kesto viikkoina sekä työttömien osallistuminen aktiivointipalveluihin.

Oheisessa kartassa on esitetty eri muuttujien ääri- ja edustavien kuntien sekä Helsingin työttömyysaste, työttömyyden keskimääräinen kesto ja aktiivointiaste joulukuussa 2017.

Muuttujat eivät korreloi kovin vahvasti keskenään. Korkeaan työttömyysasteeseen liittyy usein työttömyyden pitkä kesto, mutta riippuvuus ei ole kovinkaan vahva.

Megatrendien varjossa

Kansanedustaja Harry Harkimo ja strategiajohtaja Paula Lainetta yhdistää tulevaisuuden visiointi. Kumpikin on vakuuttunut siitä, että suomalainen yhteiskunta joutuu lähivuosina käymään läpi suurempia muutoksia kuin uskallamme vielä edes arvata.

Teksti Johanna Hytönen Kuvat Vesa Tyni

”MAAILMA MUUTTUU, mutta onneksi se ei tarkoita meillä Suomessa kovin isoja asioita.” Tämä sitaatti on liiankin tuttu Sitran strategiajohtaja **Paula Laineelle**. Hän vastaa Sitrassa megatrendien seurannasta ja tulevaisuuden ennakointitoiminnoista.

Laine uskoo, että megatrendien vaikutus tunnustetaan yleisesti myös Suomessa. Liian usein kuitenkin arvioidaan, että työn murros, demokratian rapautuminen ja talouden ahdiinko eivät vielä kovin paljon meihin vaikuta.

Pohjoismainen hyvinvointivaltio ja sosiaaliturva ovat kuitenkin ottaneet jo ensimmäisenä iskut vastaan. Kelan maksaman asumistuen määrä on kasvanut vuoden 2017 aikana 4 %, vaikka viitteitä nousun tasoittumisesta onkin. Monen mielestä hyvinvointivaltion perusta on järkkynyt jo pidemmän aikaa.

”Olemme nyt jo siinä tilanteessa, että pohjoismaiselle hyvinvointivaltiollemme pitää pikaisesti tehdä jotakin, jos tulevaisuuden hyvinvointi aiotaan rakentaa sen pohjalle”, Laine sanoo.

”Hyvinvoinnin säilyttämiseksi on vain vaikea toimia, sillä nyt edustuksellinen demokratia nikottelee. Yhteiskunnassa ei

myöskään laajemmin ymmärretä, että jokoisen meistä pitää muuttua. Meillä joko maalaillaan uhkakuvia tai ajatellaan, että tulevaisuudesta huolehtiminen voidaan ulkoistaa jollekin taholle. Kaikki meistä joutuvat kuitenkin tekemään megatrendien seurauksen myös henkilökohtaisia ratkaisuja”, Laine jatkaa.

Säännöt ja rajoitukset nostavat asunnon hintaa

Kansanedustaja **Harry Harkimo** on huolissaan samasta asiasta, joskin toisin sanoin.

”Olen pettynyt siihen, että eduskunnassa mietitään omaa etua ja seuraavia vaaleja. Kukaan ei mieti Suomen etua”, hän arvioi.

Harkimo on tullut tunnetuksi paitsi avo-meripurjehtijana ja jääkiekkjoukkue Joke-rien omistajana myös rakennuttajana. Hän on huolissaan rakentamisen kalleudesta, joka valuu suomalaisen yhteiskunnan maksettavaksi muun muassa Kelan asumistukena.

Asumistukia maksettiin viime vuonna 2 mrd. euroa. Yleinen asumistuki on yksi Kelan suurimmista yksittäisistä menoeristä.

Turhat normit estävät Harkimon mie-

Sitran strategiajohtaja
Paula Laine on huolissaan
edustuksellisen demokratian
kriisistä.

Harry Harkimo pitää kaupungistumista väistämättömänä ilmiönä.

lestä rakentamisen hinnan laskua. Asumisen kalleus on yhä tärkeämpi muuttuessa, kun megatrendeihin kuuluva kaupungistuminen etenee.

Harkimolla on parinkymmenen vuoden kokemus rakennuttamisesta pääkaupunkiseudulla. Hän tietää, mistä muodostuu suomalaisen rakentamisen kallis hinta, joka näkyy suoraan asumisessa ja vuokrissa.

”Rakentamisen tuottavuus on heikko, kun normien vaatimukset pitää täyttää. Jokaiselle rakennukselle pitää tehdä parkkipaikat ja pommisuoijat miettimättä, onko se tarpeen. Lisäksi tonttimaa on pääkaupunkiseudulla hirveän kallista ja kaavoitus hidasta”, hän arvioi.

Harkimo laskeskelee lisäksi, että 43 % rakentamisen hinnasta on veroja. Hankkeiden viivästyminen kaavasta tehtyjen valitusten vuoksi nostaa niin ikään hintoja. Valitusten tuloksia joudutaan pahimmassa tapauksessa odottelemaan vuosia.

”Kaavasta valittaminen pitäisi tehdä maksulliseksi”, Harkimo pohtii.

Hänen mielestään kaikkialla pitäisi sallia myös rakentaminen ylöspäin samaan tapaan kuin nyt Helsingin Pasilassa on suunniteltu. Maan alle rakentaminen on liian kallista, ja tonttimaa uhkaa muuten loppua.

Kaupungistumista Harkimo pitää väistämättömänä ilmiönä, kun ihmiset muuttavat työn perässä. Hän arvioi, että pääkaupunkiseutu tulee entisestään laajenemaan muun muassa Porvoon ja muiden lähikuntien suuntaan.

Pullonkaulaksi kasvulle muodostuu Harkimon mukaan asuntotuotannon hitaus. Hän on myös huolissaan siitä, onko esimerkiksi julkisissa rakennushankkeissa riittävästi rakentamisen osaamista. Jos hanke-

johtajat eivät osaa ostaa urakoita ja seurata niiden laatua ja vaatimusten toteutumista, se tulee kaikille kalliiksi.

Harkimo epäilee, riittääkö asioiden muuttamiseen poliittista tahtoa.

”Meidän pitäisi muuttaa koko poliittinen järjestelmä. Näihin asioihin ei kuitenkaan saada muutoksia, jos demokratia on kriisissä. Poliitikassa syntyy vain laihoja kompromisseja, jotka eivät palvele ketään”, hän sanoo ja toivoo, että asiat edistyisivät yli puoluerajojen.

Suomella maailman parhaat lähtöasetelmat

Paula Laine odottaa, että eduskunnassa tehtäisiin rohkeita ratkaisuja.

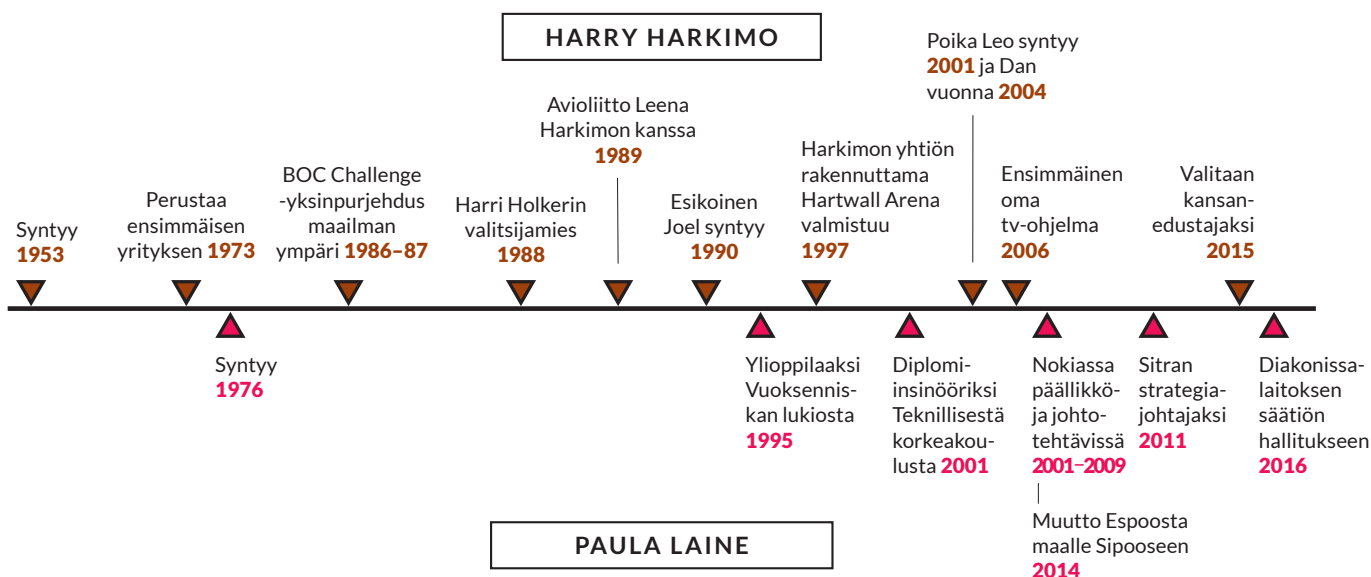
”Suomella on maailman parhaat lähtöasetelmat megatrendien tuomien muutosten kohtaamiseen”, hän sanoo.

Suomen vahvuksina hän pitää uskoa koulutukseen ja laajojen joukkojen tasarvoiseen sivistykseen sekä elinikäisen oppimisen toteutumista. Sen vaikutusta pitää hänen mukaansa edelleen vahvistaa ja seuloa ikäluokista useaan kertaan eri elämäntilanteissa osajia eri tehtäviin ja koulutuksiin. Se parantaisi myös työllisyyttä merkittävästi.

”Emme enää elä maailmassa, jossa tehdään vain yksi ura yhdellä alalla. Jos ajatellaan näin, se hidastaa nuorten pääsyä työelämään. Nyt näkee jo paljon sitä, että nuoret jäävät ”vaiheilemaan” 20–30-vuotiaina, suorittavat useita tutkintoja ja pohivat vaihtoehtojaan, kun heidän pitäisi mieluummin lähteä työelämään ja kokeilla rohkeasti yrittäjyyttä tai palkkatyötä”, Laine pohtii.

Rakentamisen tuottavuus on heikko.

Noin 43 % rakentamisen hinnasta on veroja.

Näemme
paljon sitä, että
nuoret jäävät
"vaiheilemaan"
opiskelun
ja työn
välimaastoon.

Hän iloitsee rohkeista ratkaisuista, joita on tehty yhteiskunnallisesti, kuten perustulokokeilu. Se on ollut hänen mukaansa sysäys kohti sitä, että "täysin pakollinen sosiaaliturvan uudistus saadaan alkuun".

Vastaavanlaiset avaukset voivat olla askel siihen suuntaan, että pohjoismainen hyvinvointivaltio pystytään säilyttämään. Laine väittää, että emme täysin ymmärrä, minkä kultapalan päällä istumme.

Laine toivoisi pohjoismaisen hyvinvointiyhteiskunnan arvojen säilyvän jatkossakin – ettei esimerkiksi sote-uudistuksessa "lapsi menisi pesuveden mukana".

Valinnanvapaus palvelee varakkaita

Harkimo on Laineen kanssa osin samoilla linjoilla. Hän suhtautuu maakuntauudistukseen varovaisesti ja toivoo, että uusi sote-malli olisi sittenkin rakennettu 5–6 sairaanhoitopiirin ympärille.

Harkimo arvioi, että 600 milj. euron sat-sauksella nykyinen terveydenhuoltojärjestelmä olisi saatu toimivaksi ilman maakuntamallia, jos valtiolla olisi ollut tarvittavat rahat. Hän epäilee, etteivät sote-ratkaisulta odotetut miljardisäästöt tule toteutumaan, ja arvioi, että ratkaisu tulee laskettua kalliimmaksi.

"Jos yhtiöittäminen olisi tehty pakolliseksi kaikille sote-organisaatioille, kustannukset olisivat voineet pudotakin. Osakeyhtiömalli olisi ollut läpinäkyvä. Nyt meillä ei ole mitään keinoa valvoa kustannuksia", hän pohtii.

Valinnanvapautta Harkimo pitää ongelmallisena.

"Se on hyvä asia, jos on rahaa ja voi valita parhaan hoitopaikan kustannuksista välittämättä", hän sanoo.

Ennen kuin maakuntamalli tulee voimaan, pitäisi Harkimon mielestä tehdä selvät säännöt sote-alan päätöksentekoon. Nyt monipuoliseen päätöksentekoon sisältyy riskejä.

"Pahimmillaan sama henkilö voi olla luottamustehtävässä niin valtakunnan, maakunnan kuin kunnan tasolla. Hän voi siis jakaa rahaa hankkeisiin, joista hän on itse vastuussa. Tämä pitäisi ehdottomasti kieltää", hän toteaa.

Työn pitää olla mielekästä

Suurimpana sotealan ongelmana Harkimo pitää kuitenkin kannustinloukkuja. Niihin pitäisi hänen mukaansa tarttua nykyistä pontevammin ja miettiä uusia ratkaisuja.

Lukuisten perustamiensa markkinointi-, urheilu- ja konsultointialan yritystensä johdossa ja hallituksen puheenjohtajana hän on työllistänyt satoja ihmisiä. Hän ehdottaa kannustinloukkujen purkamiseksi muun muassa minimipalkan pudottamista.

Harkimo uskoo, ettei ihmisiä kuitenkaan motivoi pelkkä raha.

"Olen työllistänyt niin monta ihmistä, että tiedän, ettei palkankorotus riitä motivoimaan ketään", hän toteaa.

Siksi työn tai tekemisen pitää hänen mielestään olla mielekästä. Hän ei kuitenkaan torju jonkinlaista perustuloratkaisua.

Kun Harkimo valittiin kansanedustajaksi 2015, hän lähti liikkeelle avoimin mielin ja halusi vaikuttaa. Poliittinen vaikuttaminen ei ole ollut yksinkertaista, mutta hän on istunut ahkerasti niin valiokunnissa kuin istunnoissa.

"Kun on eduskuntaan äänestetty, läsnä pitää olla", hän kiteyttää.

Harkimo löysi omat rajansa yksinpuhduksella maailman ympäri 1986–87. Hän oppi 168 vuorokautta kestäneen purjehduk-

sensa aikana itsestään ainakin sen, ettei hän hevillä anna periksi, kun hän lähtee jotakin tavoittelemaan.

Särkevä hammaskaan ei pysäyttänyt matkaa, ennen kuin oli aivan pakko. Harkimo poisti itse hampaan, mutta jäljelle jäänyt luunsiru tulehtui ja pakotti miehen käymään satamassa, ennen kuin purjehdus jatkui.

Eriarvoisuus ei pysy enää piilossa

Siinä missä globaali muuttoliike on Harkimon mielestä väistämätön, se on Laineen mielestä enemmänkin seuraus maailmassa valitsevasta epätasa-arvosta, sodista, kriiseistä ja kehittymättömyydestä.

”Eriarvoisuus ei enää pysy piilossa vaan nousee väistämättä esiin”, Laine kuvailee.

Siksi myös vastuu pitää kantaa globaalisti.

Suomi oli yksi edellisen globalisaatioaalton suurimmista hyötyjistä. Laine viittaa 2000-luvun alun taloudelliseen menestykseen, jossa muun muassa Nokia pääsi kasvaamaan Suomen edullisen palkkatason ja korkean teknologiaosaamisen vauhdittamana.

Laine näki Nokian menestyksen tuolloin läheltä, kun hän veti edullisia puhelinmalleja suunnittelevaa yksikköä Nokiassa ennen siirtymistään Sitran palvelukseen.

”Suomi sai kokoonsa nähden suhteetoman hyvän aseman markkinoilla. Jos haluamme jatkossakin menestyä yhtä hyvin, emme voi unohtaa, miten poikkeuksellisesta onnistumisesta oli kyse. Sellainen ei toistu ilman suurta taitoa ja onnea.”

Laine näki kehittyvissä maissa vieraillessaan, miten kännykkä muutti maailmaa. Kun ihmiset saivat oman kännykän, he saattoivat olla yhteydessä muihin ja olivat työmarkkinoiden tavoitettavissa.

Yhteiskunnalliset asiat alkoivat kiinnostaa Lainetta. Hän päätti tehdä työkseen vielä jotakin suomalaisen yhteiskunnan hyväksi. Nyt hän on kohta yhdeksän vuotta työskennellyt Sitrassa, Suomen itsenäisyyden juhlarahastossa, jonka tehtävänä on kestävän hyvinvoinnin lisääminen.

Tulevaisuuden malleja pohtiessaan Laine nojaa systeemiajatteluun, jota hän opiskeli Teknillisessä korkeakoulussa. Systeemiajattelussa pohditaan haastavia kysymyksiä asioiden keskinäisten vaikutussuhteiden valossa sen sijaan, että ongelma purettaisiin pieniin osiin ja yritettäisiin ratkaista niitä.

Nyt Laine pohtii, miten voisimme olla hieman ovelampia kuin megatrendit.

”Meidän ei kannata lukita ajatuksia ja etuusjärjestelmiä liikaa. Voi esimerkiksi olla, että kaupungistumisen rinnalla harvaan asutuilta seuduilta löytyykin vahvuuksia, kun aikaa kuluu”, hän pohtii. 🇫🇮

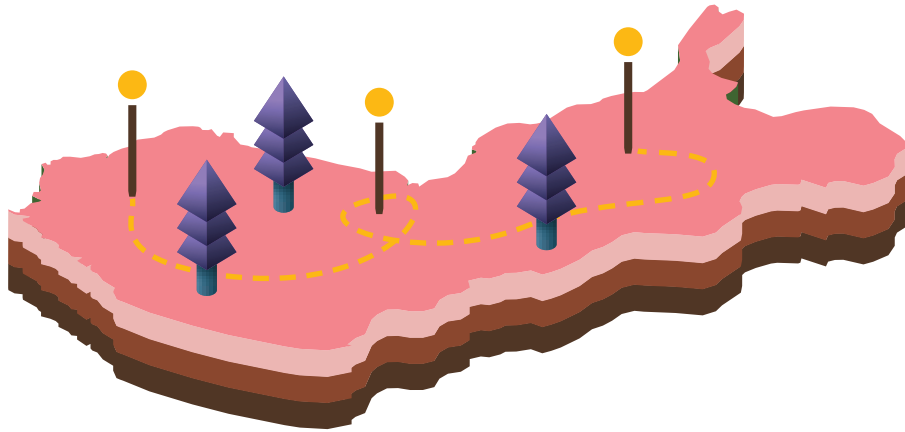

Megatrendit nyt

Megatrendien eli maailmanlaajuisten muutosilmiöiden vaikutukset voivat vaihdella alueellisesti. Sitra julkistaa vuosittain listan megatrendeistä, joita pidetään Suomen kannalta merkityksellisimpinä. Sitran lista vuodelta 2017 näyttää tältä:

- 1 Työn murros**
Teknologioiden kehitys, digitalisaatio, robotisaatio ja tekoäly vaikuttavat työn tekemisen tapoihin, liiketoimintaan ja ansaintamalleihin.
- 2 Demokratian rapautuminen**
Päätöksentekokoneistot ovat olleet kriisissä jo pitkään. Kansalaiset edellyttävät uusia toimintatapoja ja odottavat laajempia osallistumismahdollisuuksia.
- 3 Talouden ahdinko**
Maailmantalous näyttää piristyvän, mutta kasvua ei silti voida odottaa entisenlaisena.

Lisätietoa: www.sitra.fi

Työttömyyden maantiede haastaa aktiivimallin

Työttömien aktivointi ei kuntien välisen vertailun mukaan välttämättä kohenna työllistymislukuja. Helsingin seudun heikot työllistymisluvut voivat ennakoida työttömyysturvan aktiivimallin ongelmia. Aktiivimalli voi tuoda perustoimeentulotuen piiriin kokonaan uusia asiakasryhmiä.

VUODENVAIHTEESSA VOIMAAN TULLUT työttömyysturvan aktiivimalli on kirjoittanut voimakasta kritiikkiä. Malliin kriittisesti suhtautuvat ovat huolissaan siitä, että se kasvattaa alueellista epätasa-arvoa työttömien keskuudessa.

Alueellinen epätasa-arvo voi lisäntyä ainakin kahdesta syystä. Ensiksi, koska avoimien työpaikkojen määrä vaihtelee suuresti alueittain ympäri maata, eri alueilla asuvilla työttömillä on lähtökohtaisesti erilaiset mahdollisuudet löytää osa-aikainen tai lyhytkestoinen työsuhde, jolla 18 työtunnin aktiivisuusehto tarkastelujaksolla saadaan täytettyä. Toiseksi, koska työvoimapalvelujen saatavuus vaihtelee alueittain, eri alueilla asuvilla työttömillä on erilaiset mahdollisuudet osallistua työllistymistä edistäviin palveluihin tai muuhun työvoimaviranomaisten järjestämään työllistymisedellytyksiä parantavaan palveluun vähintään viitenä päivänä tarkastelujaksolla.

Vaikka jokaisella työttömällä ympäri Suomea on oikeus julkisiin työvoimapalveluihin, useimpien kohdalla tämä tarkoittaa käytännössä neuvontaa ja ohjausta omatoimiseen työn-

hakuun. Aktivointiehdon täyttäviä palveluita on rajatusti, eikä kenelläkään – muutamia erityisryhmiä lukuun ottamatta – ole ehdotonta oikeutta niihin. TE-toimiston asiantuntija harkitsee, mihin palveluihin hän työttömän ohjaa – toki asiakkaan suostumuksella.

Ennustaminen on vaikeaa

On melko vaikea ennustaa, miten aktiivimalli kohtelee työttömiä eri puolilla maata. Kuntien väliset erot työttömyysasteessa, työttömyyden kestossa ja aktivointiasteesta eivät korreloi keskenään kovin vahvasti.

On kuntia, joissa on korkeasta aktivointiasteesta huolimatta korkea työttömyysaste tai keskimääräistä pidempi työttömyyden kesto. Tämä ei välttämättä kerro siitä, että näissä kunnissa aktivointi olisi tehotonta. Tilanne voi johtua esimerkiksi siitä, että kunnassa on paljon työttömiä ja sen vuoksi myös paljon palveluja.

On myös kuntia, joissa on korkea työttömyysaste mutta suhteellisen lyhyt työttömyyden kesto. Tämä voi kertoa erityisen dynaamisista paikallisista työmarkkinoista. Helsingin työttömyysaste ja aktivointiaste ovat

lähellä koko maan keskiarvoa, kun taas työttömyyden kesto on keskimääräistä pidempi. Kuitenkin Helsingissä on kenties koko maan paras mahdollisuus löytää keikkatöitä ja täyttää aktiivisuusehto.

Aktiivimalli lisäänee muiden tukien tarvetta

Hallituksen aktiivimallia koskevassa esityksessä arvioidaan, että aktiivimallin tultua voimaan asumistukimenot lisääntyisivät 4 milj. eurolla ja toimeentulotukimenot 10 milj. eurolla. On vaikea ennustaa, miten aktiivimalli tulee vaikuttamaan asumistuen tai toimeentulotuen käyttöön eri puolilla maata.

Alhaisten elinkustannusten kunnista voi tulla uusia toimeentulo- ja asumistuen asiakkaita.

Se kuitenkin tiedetään, että enemmistö työttömistä joutuu turvautumaan jompaankumpaan toissijaiseen etuuteen. Kaikista työttömistä noin 59% oli yleisen asumistuen piirissä ja noin 32% sekä yleisen asumistuen että perustoimeentulotuen piirissä vuoden 2017 lopulla.

Tiedetään myös, että niin asumistuen kuin perustoimeentulotuen tarve kasaantuu isoihin kaupunkimaisiin kuntiin. Koska asumiskustannukset ja muut elinkustannukset kehittyvät keskenään samansuuntaisesti ja koska perustoimeentulotuella paikataan usein myös asumisen kustannuksia, nämä tuet kasaantuvat samoille alueille – ja usein samoille kotitalouksille.

Työttömyys ja sen pitkittyminen keskittyvät sen sijaan useammin kasvukeskusten ulkopuolelle ja taantuvilla teollisuuspaikkakunnilla. Voidaan

olettaa, että syrjäisellä ja taantuvalla paikkakunnalla olevan työttömän on vaikeampi täyttää aktivointiehto kuin kasvukeskuksessa olevan työttömän.

On myös todennäköisempää, että kasvukeskuksen ulkopuolella oleva työtön ei saa asumistukea tai toimeentulotukea entuudestaan, koska elinkustannukset ovat siellä edullisemmat kuin kasvukeskuksissa. Alhaisempien elin- ja asumiskustannusten kunnista voi tulla kokonaan uusia asumistuen tai toimeentulotuen asiakkaita.

Paljon suurempi ongelma kuitenkin on, jos työttömiä siirrytään kokonaan perustoimeentulotuen piiriin työttömyysturvan määräaikaisen lakkauttamisen eli karenssin takia. Työttömille suunnitellaan nyt työnhaun tiukempaa raportointivelvollisuutta, jonka laiminlyönti voisi johtaa 60 päivän karenssiin. **!**

Viveka Tschamurov
tutkija, Kela

Kunnat hyötyvät pitkäaikaistyöttömien aktivoinnista

Työttömien aktivointipalvelujen ja niiden tulosten arviointi maanlaajuisesti on vaikeaa. TE-palvelujen alueellisesta tarjonasta tiedetään melko vähän. Lisäksi tieto on monitulkintaista. TE-palveluihin käytetty euromäärä voi kahdessa eri kunnassa olla sama, ja silti palvelut voivat olla hyvinkin erilaisia.

Kumpaa siis käyttää aktivointipalvelujen tarjonnan mittarina, palveluihin käytettyä rahaa vai käytettyjä palveluita? Tarjottujen palvelujen laajuutta ei yleensä jälkikäteen pystytä vertailemaan.

Mahdollisuudet työttömien sijoittamiseen aktivointiehton täyttäviin palveluihin riippuu monesta tekijästä: TE-toimistojen resursseista ja tehokkuudesta, kuntien omista työllistämistoimista sekä alueen yritysten mahdollisuuksista ja kiinnostuksesta käyttää hyväksi erilaisia työvoimapaikallisia tai palkata työttömiä.

Kunnat voivat kasvattaa työn kysyntää luomalla esimerkiksi palkkatuetta työtä ja työkoelupaikkoja, tukemalla työpajatoimintaa ja järjestämällä kuntouttavaa työtoimintaa.

Kuntien kannattaa investoida pitkäaikaistyöttömien aktivointiin. Kunnat maksavat puolet niiden henkilöiden työttömyysaikaisesta työmarkkinatuesta, jotka ovat saaneet työmarkkinatukea työttömyyden perusteella yli 300 päivää, ja 70 % niiden henkilöiden työmarkkinatuesta, jotka ovat saaneet työmarkkinatukea työttömyyden vuoksi yli 1 000 päivää.

Työmarkkinatuen maksaminen työttömyyden perusteella tarkoittaa, että työtön ei käytä työllistymistä edistäviä palveluja. Kun työtön on aktivointitoimenpiteiden piirissä, työmarkkinatuen maksaa kokonaan Kela. Kunta hyötyy siis suoraan rahallisesti pitkäaikaistyöttömien aktivoinnista. Samalla tämä voi vähentää kunnan työttömän väestön ahdinkoa, mikäli työpaikat avoimilla työmarkkinoilla ovat vähissä.

Viime vuosina on tehty useita uudistuksia, jotka kannustavat osa-aikaisen tai lyhytkestoisen työn vastaanottamiseen. Sosiaaliturvan kannustinloukkuja on pyritty loiventamaan. 300 euron suojaosa niin työttömyysturvaan kuin asumistukeen on askel oikeaan suuntaan.

Aktiivimallin kannalta suojaosat voivat olla hyvinkin merkityksellisiä. Myös uusi liikkuvuusavustus kannustaa ottamaan vastaan työtillaisuuksia kauempaakin.

Itsensä työllistäjien tilannetta helpottaa, että alle kahden viikon päätoimisen yritystoiminnan ajalta voidaan maksaa soviteltua työttömyysetuutta. Työttömyysaikana alkavan yritystoiminnan ajalta voidaan maksaa soviteltua työttömyysetuutta enintään 4 kuukauden ajan. Tällaiset porkkanat saavat yleensä kannatusta läpi puoluerajojen, ja tällaisiin kannustimiin liittyy vähemmän poliittisia riskejä.

Luettelo artikkelin lähteistä verkossa sosiaalivakuutus.fi

Itä-Suomi johtaa työttömyysetuuksien tilastoa

Maakuntatasolla tarkasteltuna työttömyysetuuksia maksetaan eniten Pohjois-Karjalassa. Ansioturvan ja perusturvan jakautumisessa on alueellisia eroja.

TYÖTTÖMYYSKASSAT JA KELA maksoivat vuonna 2017 työttömyysetuuksia Manner-Suomessa 96,4 milj. korvauspäivältä. Ansiopäivärahan osuus korvauspäivistä oli 37 %.

Työttömyysetuuksien saajien määrää suhteessa väestöön kuvaa alueellisesti parhaiten työttömyyspäivien määrä 18–64-vuotiaita asukkaita kohti. Tämä mittari ottaa huomioon myös sen, kuinka pitkään etuutta on maksettu vuoden aikana.

Manner-Suomessa työttömyysetuuksia maksettiin 30 päivältä työttömästä asukkaasta kohti vuonna 2017. Tämä tarkoittaa kuuden viikon pituista työttömyysetuusjaksoa.

Vähiten maksetaan Pohjanmaalla ja Uudellamaalla

Pohjois-Karjalassa oli maakuntatasolla tarkasteltuna suurin suhdeluku, 42 päivää asukasta kohti. Kymenlaaksoissa suhdeluku oli 38 päivää ja Kainuussa 37 päivää.

Suhdeluku oli maakuntatasolla tarkasteltuna pienin Pohjanmaalla: 23 työttömyysetuuspäivää asukasta kohti. Uudellamaalla suhdeluku oli 24 päivää, Etelä-Pohjanmaalla 26 päivää ja Keski-Pohjanmaalla 27 päivää.

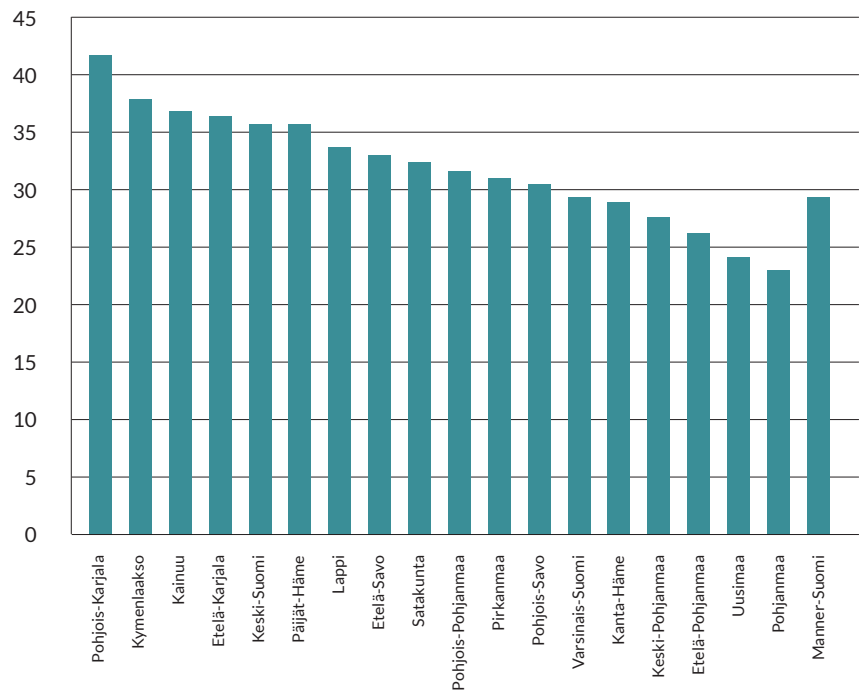
Vuonna 2017 työttömyysetuuspäivistä 37 % oli ansiopäivärahaa. Kelan maksamien peruspäivärahan ja työmarkkinatuen osuus oli 63 %.

Lapin ja Kainuun maakunnissa ansiopäivärahan osuus työttömyysetuuspäivistä oli lähes puolet, Lapissa 49 % ja Kainuussa 48 %. Uudellamaalla ansiopäivärahan osuus oli selkeästi pienempi kuin muualla Manner-Suomessa. Uudellamaalla vain 30 % työttömyysetuuspäivistä oli ansiopäivärahan päiviä. Toiseksi pienin ansiopäivärahan päivien osuus oli Pirkanmaalla, 36 %.

Pääkaupunkiseudulla suhteellisesti vähemmän korvauspäiviä

Työttömyysetuuksien päivien määrässä asukasta kohti ei ole suuria eroja

TYÖTTÖMYYSETUUKSIEN PÄIVÄT 18–64-VUOTIASTA VÄESTÖÄ KOHTI VUONNA 2017

kaupunkimaisten ja muiden kuntien välillä. Kaupunkimaisissa kunnissa työttömyysetuuspäiviä maksettiin 30 päivältä asukasta kohti vuonna 2017. Muissa kunnissa vastaava suhdeluku oli 28 päivää.

Pääkaupunkiseutu erottuu tilastossa muista kaupunkimaisista kunnista. Siellä työttömyysetuuden saajia oli vuonna 2017 muita kaupunkimaisia kuntia vähemmän. Pääkaupunkiseudulla työttömyysetuuspäivien määrä asukasta kohti oli 25 päivää ja muissa kaupunkimaisissa kunnissa 32 päivää.

Perusturvan saajia enemmän kaupungeissa

Vuonna 2017 ansiopäivärahaa maksettiin 18–64-vuotiaista väestöstä kohti 11 päivältä ja Kelan työttömyysetuuksia 19 päivältä.

Kelan maksamia työttömyysetuuksia maksettiin muita kuntia enemmän kaupunkimaisiin kuntiin. Kelan työttömyysetuuksien korvauspäivien määrä asukasta kohti oli kaupunkimaisissa kunnissa 20 päivää, kun se muissa kunnissa oli 15 päivää.

Ansiopäivärahaa maksettiin taajaan asuttuihin ja maaseutumaisiin kuntiin 13 päivältä asukasta kohti. Pääkaupunkiseudulla vastaava suhdeluku oli 7 päivää ja muissa kaupunkimaisissa kunnissa se oli 12 päivää. **↑**

Heidi Kempainen
pääsuunnittelija,
Kelan tilasto- ja
tietovarastoryhmä

Etuusjärjestelmä ei tunnista lasten vuoroasumista

Yhteishuoltajuus on tavallisin tapa järjestää lapsen huoltajuus eron jälkeen. Osa perhe-etuuksista ottaa kuitenkin huomioon vain lähivanhemman tarpeet.

VANHEMPIEN PARISUHTEEN PURKAUTUMINEN koskettaa vuosittain noin 30 000 lasta tai nuorta. Tilastokeskuksen arvio on lähes kymmenen vuoden takaa, mutta määrä ei ole viime vuosina ainaakaan tästä pienentynyt.

Tilastokeskuksen perhetilastojen mukaan yksinhuoltajaperheissä asui vuonna 2016 lähes 196 000 lasta. Uusperheissä asui samana vuonna yli 75 000 lasta, jotka eivät olleet parin yhteisiä. Yhteensä siis lähes 26 % kaikista alle 18-vuotiaista asuu joko yksinhuoltaja- tai uusperheessä.

Mikä tukisi vanhemmuutta?

Yhteishuoltajuus on nykyään tavallisin tapa järjestää lasten huoltajuus eron jälkeen. Isät osallistuvat aiempaa enemmän lasten hoivaamiseen ja

arkeen – todennäköisesti näin on myös eron jälkeen.

Erotilanteessa lapset jäävät usein kirjoille äidin luo. Isän luokse virallisesti asumaan jäävien lasten osuus on kuitenkin kasvanut. Huoltovastuun tasaisemmasta jakautumisesta kertoo myös se, että yhä useampi lapsi asuu vuoroin kahdessa kodissa.

Etuusjärjestelmät taipuvat usein varsin hitaasti uudensuuntaisiin perhemuotoihin tai niiden synnyttämiin tarpeisiin. Eron jälkeen muodostuvien perheiden kannalta keskeistä on se, missä määrin etuusjärjestelmät tunnistavat ja tukevat vanhemmuutta erilaisissa perhetilanteissa. Tukijärjestelmien kehittämisen kannalta on haasteena myös se, että huoltajuus- tai asumisjärjestelyistä on tarjolla vain niukasti tilasto- ja tutkimustietoa.

Lapsen äidistä erillään asuvat isät saivat viime vuoden maaliskuusta lähtien oikeuden isyysrahaan. Tätä ennen isyysrahan saaminen edellytti, että isä oli avo- tai avioliitossa lapsen äidin kanssa. Muutoksessa tunnustettiin kummankin vanhemman tai huoltajan itsenäinen oikeus perhevapaisiin.

Vuoroasumisesta tiedetään vähän

Rekistereihin perustuvaa tietoa vuoroasumisesta tai lasten asumisjärjestelyistä ei ole mahdollista saada, koska lapsella voi olla vain yksi kotiosoite väestörekisterissä. Terveystieteiden tutkimuskeskus (THL) kerää tilastoja kuntien sosiaalitoimen vahvistamiseksi lapsen huolto-, asumis- ja tapamisoikeussopimuksista. Tilastoinnin ulkopuolelle jäävät vanhempien kes-

Valtaosa perheistä päätyy edelleen siihen, että lapsi asuu eron jälkeen äidin kanssa.

kenään sopimat järjestelyt, joita sosiaaliviranomainen ei ole vahvistanut.

THL:n mukaan asumissopimuksia tehtiin vuonna 2016 runsaat 17 300. Valtaosa sopimuksista eli 82 % käsiteli lapsen asumista äidin luona.

THL:n tilastoista on saatavilla vuodesta 2009 alkaen tietoja myös lasten vuoroasumisesta. Vuonna 2016 sovittiin yli 2 600 lapsen vuoroasumisesta,

mikä käsitti noin 15 % asumissopimuksista.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos tekee 1–2 vuoden välein kouluterveyskyselyn peruskouluissa sekä toisen asteen oppilaitoksissa. Kyselyissä tiedusteltiin nuorten vuoroasumisesta ensimmäistä kertaa vuonna 2013.

Vuoden 2015 kouluterveyskyselyyn vastanneista 8- tai 9-luokkalaisista 67 % asui äidin ja isän kanssa. Kyselyyn vastanneista 11 % asui vuorotellen erillään asuvien vanhempiensa luona ja 11 % asui yksinhuoltajavanhemman luona. Vastaaajista 7 % asui uuden liiton solmineen vanhemman luona ja lopuilla oli jokin muu asumisjärjestely.

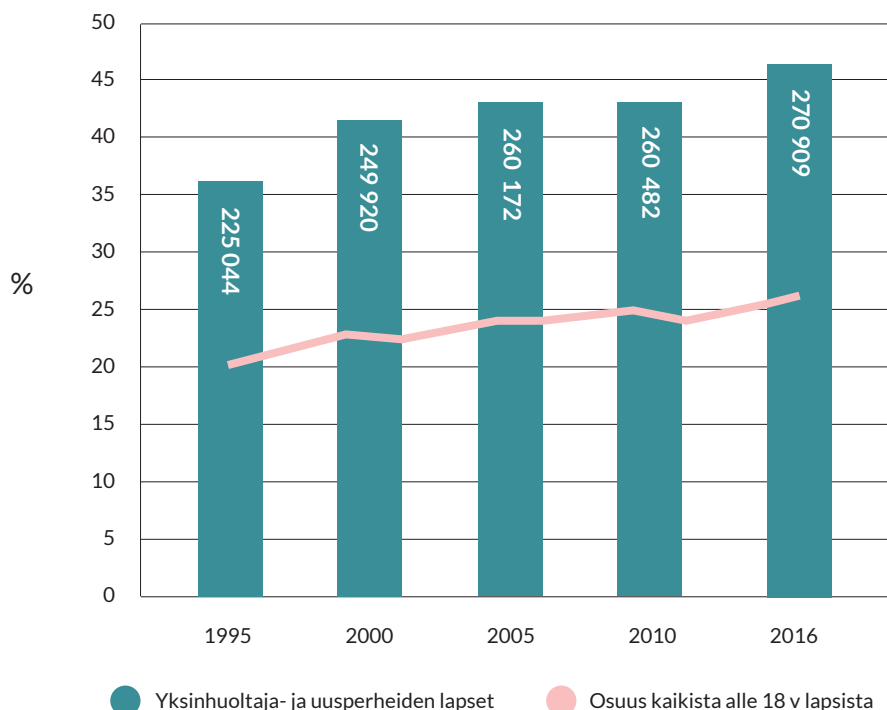
Ruotsissa eroperheiden elämäntilannetta ja lasten asumisjärjestelyjä on selvitetty laajalla kyselyllä. Tutkimuksen perusteella vuoroasuminen oli verraten yleistä. Kaikista eroperheiden lapsista 35 % asui vuorotellen jomman kumman vanhemman kodissa. Vuoroasuminen oli tavallisempaa korkeammin koulutettujen ja suurituloisten perheiden keskuudessa.

Asumistukea sai yli puolet yksinhuoltajista

Asumistuki ja toimeentulotuki ovat tärkeitä tulonlähteitä monissa yksinhuoltajaperheissä. Asumistukea sai vuonna 2017 runsaat 71 000 yksinhuoltajataloutta, joka on noin 58 % kaikista yksinhuoltajatalouksista. Toimeentulotukea sai 28 % yhden huoltajan perheistä.

Etävanhempien toimeentulosta tai taloudellisesta tilanteesta ei ole tietoja. THL:n tilastoimista sosiaalitoimen vahvistamista elatusmaksuista hieman yli puolet jäi määrältään alle Kelan maksaman elatustuen, joka on 156 euroa kuukaudessa. Tämä viittaisi

YHDEN HUOLTAJAN PERHEESSÄ TAI UUSPERHEESSÄ ASUVAT LAPSET

● Yksinhuoltaja- ja uusperheiden lapset ● Osuus kaikista alle 18 v lapsista

Huom. Kuviossa uusperheiden lapsista on laskettu mukaan vain parin ei-yhteiset lapset

Lähde: Tilastokeskus, Perhe-tilastot

siihen, että suuri osa etävanhemmis- ta ei kykene taloudellisen tilanteensa vuoksi maksamaan korkeampaa elatusmaksua. Sovitun elatusavun määrää voi kuitenkin pienentää esimerkiksi se, että lapsi asuu osittain etävanhemman luona.

Myös etävanhempi voi tulojensa ja asumismenojensa perusteella olla oikeutettu asumistukeen. Toisen vanhemman luona kirjoilla olevia lapsia ei kuitenkaan oteta hänen kohdallaan huomioon asumistukea määriteltäessä, vaikka lapset asuisivat ainakin toisinaan myös etävanhemman luona.

Etävanhempi voi saada toimeentulotukea joihinkin lapsen liittyviin kuluihin. Näitä ovat esimerkiksi lapsen tapaamiseen liittyvät matka- tai muut kulut, kuten ruokamenot. Korkeampiin asumiskustannuksiin on mahdollista saada toimeentulotukea, vaikka toimeentulotuki ei viimesijaisena etuutena ole tarkoitettu asumiskustannusten kaltaisten säännöllisten menojen kattamiseen.

Lapsen asuminen vuorotellen kummankin vanhemman luona vaikuttaa myös muiden etuuksien maksamiseen. Lapsilisä ja sen yksinhuoltajakorotus maksetaan vain vanhemmalle, jonka luona lapsi on virallisesti kirjoilla. Toimeentulotukea haettaessa lapset kuuluvat yleensä sen vanhemman perheeseen, jossa he ovat kirjoilla, ellei lapsen asumisesta puoliksi kummankin vanhemman luona ole vahvistettua sopimusta.

Lapsen asumisesta aiheutuvia kustannuksia voidaan vähentää etävanhemman maksamasta elatusavusta vain rajoitetusti. Etuudet vaikuttavat perheiden hyvinvointiin myös siten, että eroperheiden ristiriidat koskevat usein vanhempien osallistumista lapsen kustannuksiin.

Vuoroasuminen halutaan lakiin

Oikeusministeriön työryhmän mietintö lapsenhuoltolain uudistamisesta valmistui syyskuussa 2017. Mietinnössä todetaan, että lapsen vuoroasuminen tulisi kirjata lakiin. Näin myös nykyistä luotettavampien ja kattavampien tietojen saaminen lasten asumisesta helpottuisi.

Tilastotietojen lisäksi tarvitaan kuitenkin myös tarkempaa tietoa eron jälkeisistä asumisjärjestelyistä. Perheiden elämäntilanteet voivat muuttua myös eron jälkeen, ja eroperheisiin liittyy tai niistä muuttaa pois jäseniä. Erillään asuva vanhempi voi vaihtaa asuinpaikkaa, mikä vaikuttaa lasten asumisjärjestelyihin.

Sosiaali- ja terveysministeriö on äskettäin asettanut työryhmän, jonka tehtävänä on selvittää, miten lasten vuoroasuminen vaikuttaa erilaisiin etuuksiin ja palveluihin. Tämän ohella olisi tärkeää myös selvittää lasten ja vanhempien kokemuksia vuoroasumisesta ja muista eronjälkeisistä asunusratkaisuista.

Luettelo artikkelin lähteistä verkossa sosiaalivakuutus.fi

Anneli Miettinen
tutkija, Kela

Miia Saarikallio-Torp
tutkija, Kela

TOIMI-hankkeessa pohditaan myös elämisen edellytyksiä. Niihin kuuluvat toimeentulon lisäksi osallisuuden, arvostuksen ja merkityksellisuuden kokemukset, kertoo Liisa Heinämäki.

Nyt rakennetaan 2030-luvun sosiaaliturvaa

TOIMI-hankkeessa ei enää hiota vanhan sosiaaliturvajärjestelmän yksityiskohtia vaan luodaan kokonaan uutta sosiaaliturvan mallia.

Teksti Matti Välimäki Kuvat Alekski Poutanen

PERUSTURVAN JA TOIMELIAISUUDEN kokonaisuudistus (TOIMI) lienee yksi Suomen kaikkien aikojen odotetuimmista yhteiskunnallisista hankkeista. Sen käynnistämiseksi ei juuri perusteluja tarvittaisi.

”Suomessa vallitsee varsin yhtenäinen näkemys siitä, että perusturvaa on uudistettava”, toteaa hankkeen projektipäällikkö **Liisa Heinämäki** valtioneuvoston kansliasta.

”Teemme jo nyt suuria tulonsiirtoja, jotta ihmiset voisivat hyvin. Silti osa on pudonnut kyydistä eivätkä kaikki työllisty tai pärjää muuten itsenäisesti.”

Heinämäki muistuttaa, että työn merkitys ihmisille ja työn tekemisen muodot ovat viime vuosina muuttuneet ja muuttuvat edelleen.

”Se jos mikä haastaa sosiaaliturvan. Lisäksi globalisaatio on kaikkeen vaikuttava ulottuvuus. TOIMI-hankkeen tähtäimessä

on 2030-luvun hyvinvointi, jossa ihminen vahvasti vaikuttaa itse valintoihinsa ja tekee päätöksiä”, Heinämäki sanoo.

Vaihtoehtoja päätöksenteon tueksi

TOIMI-hankkeen tavoitteena on myös kerätä tietoja uudistuksen valmistelemiseksi ja edistää yhteiskunnallista keskustelua. Tavoitteena on, että kevään 2019 eduskuntavaaleihin valmistautuvat päättäjät saisivat nähtäväkseen vaihtoehtoja ja malleja päätöksenteon tueksi.

”Valmistelemme asiaa kokonaisvaltaisesti. Siksi hankkeessa ei ole lähdetty tarkastelemaan tämän hetken järjestelmän yksityiskohtia ja hienosäätämään niitä. Niistä otetaan oppia – varsinkin pulmakohtien kokemuksista – mutta ensisijaisesti pyritään löytämään uusia ratkaisuja”, Heinämäki kertoo.

Hankkeessa on mukana osallistujia eri ministeriöistä. Valtiosihteeri **Paula Lehtomäki** ja keskeisten ministeriöiden kansliapäälliköt muodostavat johtoryhmän. Lehtomäki on sen puheenjohtaja.

Seurantaryhmässä ovat mukana kaikkien eduskuntapuolueiden, työmarkkina-keskusjärjestöjen, yrittäjäjärjestöjen ja keskeisten sosiaali- ja terveysalan järjestöjen edustajat. Projektiryhmässä on ministeriöiden ja tutkimuslaitosten asiantuntijoita. Hankkeessa kuullaan kansalaisia eri tavoin, ja uudistustyötä tuetaan myös valtioneuvoston tutkimus- ja selvitystoiminnan hankkeilla.

Ilmiökartta auttaa uuteen maailmaan

Hankkeen alkuvaiheessa on kartoitettu näkemyksiä siitä, mihin kysymyksiin hankkeen tulisi vastata. Sen pohjalta on laadittu ilmiökartta.

”Tavoitteena on, että seurantaryhmä voisi kevään lopussa linjata aihioita, joista hankkeen vaihtoehtoja ja malleja syyskauden aikana työestetään ja tarkennetaan”, Heinämäki kertoo.

Ilmiökartalle on nostettu tässä vaiheessa muun muassa arvot ja ihmiskäsitykset, keskeisyys, kannustavuus, oikeudenmukaisuus, resilienssi eli kyky sopeutua muutoksiin ja oppia uutta – sekä aivan keskeisenä asiana työn muuttunut luonne.

”Elämisen edellytyksiin kuuluu toimeentulon lisäksi myös osallisuuden, arvostuksen ja merkityksellisuuden kokemus. Näitä pohditaan hankkeessa paljon.”

Jätetään jäähyväiset kultakellolle

Heinämäki huomauttaa, että nykyinen sosiaaliturvajärjestelmämme on luotu sellaista maailmaa varten, jossa opiskeltiin ammattiin, tehtiin kolmekymmentä vuotta työtä yhdelle työnantajalle, saatiin kultakello ja

Kaikki ihmiset eivät ehkä enää tee työtä vain ansaitakseen rahaa.

jäätiin tyytyväisenä eläkkeelle. Tämä alkaa olla jo historiaa.

”Sosiaaliturvan on nyt sopeuduttava maailmaan, jossa ihmisillä on lukuisia eri pituisia työkaksoja erilaisissa tehtävissä ja välissä on myös jaksoja, jolloin työtä ei tehdä. Työ on aiempaa projektiluonteisempaa ja nopeatempoisempaa. Osaamiseen perustuvat verkostot ovat tärkeitä, ja niitä luodaan ja vahvistetaan tyypillisesti verkossa. Yrittäjän, palkkatyöntekijän ja opiskelijan roolit sekoittuvat iloisesti toisiinsa ja kulkevat ihmisen elämässä limittäin. Iso kysymys on, miten sosiaaliturva tässä kokonaisuudessa toimii”, Heinämäki kuvailee.

Työhön liittyy myös uudenlaisia arvoja. Kaikki ihmiset eivät ehkä tee tulevaisuudessa työtä ensisijaisesti ansaitakseen rahaa. Työn määritelmä joudutaan pohtimaan uudeksi.

Työtä tehdään myös eettisistä ja sosiaalisista syistä, vaikkapa globaalissa digitaalisessa alustataloudessa. Työ voi myös luoda arvoa ennen kaikkea ihmiselle itselleen.

”Tällä uudennaisella ymmärryksellä on tietenkin vaikutuksia ihmisen omaan taloudelliseen asemaan, sosiaaliturvan tarpeeseen ja ansioperusteiseen turvaan. Mikäli tällaista vaihtoehtoja työtä tehdään paljon, yhteiskunnalle kertyy vähemmän verovaroja sosiaaliturvan ylläpitoa varten”, Heinämäki arvioi.

”Lopputulokseen konkreettisia vaihtoehtoja”

Nordean yksityistalouden ekonomisti **Olli Kärkkäinen** huomauttaa, että TOIMI-hanke on tärkeä ja tarpeellinen. Kannustinloukkututkijana tunnettu Kärkkäinen on kuitenkin huolissaan siitä, saadaanko hankkeeseen vuodessa riittävästi konkretiaa, jos tällä hetkellä ollaan ilmiökarttatasolla.

”On hyvä, että hankkeessa ei puhuta nykyisistä etuuksista vaan tavoitellaan aivan uusia malleja. Lopulta pitäisi kuitenkin päätyä siihen, että poliitikoille tarjottaisiin keskustelua varten konkretiaa muun muassa siitä, miten eri sosiaaliturvamallit sopivat erilaisiin tulevaisuudenkuviin.”

Mukaan tarvittaisiin Kärkkäisen mielestä numerotietoa rahoituksen reunaehdoista eli verovaroista ja eri vaihtoehtojen kustannuksista.

”Sosiaaliturvajärjestelmän on muututtava myös siksi, että väestön ikääntymisen takia nettoveronmaksajien määrä vähenee. Sosiaaliturvan muutostarve ei johdu pelkästään edessä olevista mahdollisuuksista vaan myös siitä, että järjestelmän on pakko muuttua.”

Kärkkäinen korostaa, että isossa muutoksessa on aina häviöjiä ja voittajia. Joku saa ja toiselta otetaan.

”Poliitikkojen pitää saada konkreettista tietoa, jotta he osaat arvioida, liikutaanko vastikkeellisten vai vastikkeettomien etuuksien, kuten perustulon, suuntaan. Toinen tärkeä kysymys on se, onko sosiaaliturvan perusyksikkö tulevaisuudessa yksilö vai kotitalous.”

”Nämä ovat isoja periaatteellisia päätöksiä ja arvokysymyksiä, joihin ei ole olemassa yhtä oikeaa ratkaisua. Tutkijana en halua ottaa kantaa siihen, miten *minun* mielestäni kannattaisi tehdä.”

Kärkkäinen toteaa, että vastikkeeton järjestelmä on väistämättä yksinkertaisempi kuin vastikkeellinen. Vastikkeettomassa järjestelmässä ei tarvitse seurata, mitä henkilö tekee. Se vapauttaa hänet tekemään arvokkaaksi kokemiaan asioita.

Toisaalta on puhuttu esimerkiksi perustulon passivoivasta vaikutuksesta. Jos verovaroja ei tule lisää, vastikkeettoman etuuden taso jää vastikkeellista matalammaksi. Vastikkeellinen järjestelmä on puolestaan monimutkaisempi, mutta se on luonteeltaan aktivoivampi, ja etuuden taso voi olla korkeampi.

”Jos TOIMI-hanke jää ylätasolle, myös poliittinen keskustelu jää ylätasolle, jossa maalataan isolla pensselillä tulevaisuuskuvia mutta ei päästä sosiaaliturvan uudistamisessa eteenpäin.”

Olli Kärkkäinen on Heinämäen kanssa samaa mieltä digitalisaation suurista mahdollisuuksista.

”Mutta esimerkiksi tulorekisteri on vain perusta, joka ei yksinään ole mikään ihmeidentekijä. Jotta järjestelmästä tulee todellisuudessa joustava, sosiaaliturvan lainsäädäntö pitää pistää kokonaan remontiin.”

Olli Kärkkäinen tunnetaan myös kannustinloukkujen tutkijana.

Poliittinen keskustelu jää ylätasolle, jossa maalataan isolla pensselillä tulevaisuuskuvia.

Tulorekisteri mahdollistaa sen, että jokainen voi ottaa vastaan lyhyitäkin työkeikkoja ilman, että hänen oikeutensa etuiksiin arvioidaan uudelleen.

Asumisen hinta näkyy julkisessa taloudessa

Uutta sosiaaliturvaa rakennettaessa olisi tärkeä varmistaa, että sosiaaliturva ottaa huomioon asiakkaan kokonaistilanteen.

Ihmisen elämää pitää katsoa kokonaisuutena ja tukea työllistymistä ja yrittäjyyttä.

”Koti on elämän keskeisiä ympäristöjä. Asuminen on merkittävä asia talouden, arvojen ja turvan kokonaisuudessa”, Heinämäki korostaa.

”Tähän teemaan palataan hankkeessa toistuvasti ja eri näkökulmista. Asumisen tukeminen on julkisen talouden kestävyyskannalta merkittävä asia, niin kuin on myös ihmisten elämäntilanteiden vaihteluun liittyvän liikkuvuuden mahdollistaminen.”

Tulorekisteri lisää joustavuutta

Uudenlaisen sosiaaliturvan toteutuksessa hyödynnetään digitalisaatiota. Digitalisaation avulla päästään lukemattomista erilaisista järjestelmistä yhteen tietoon.

Keskeinen apuväline tässä on tulorekisteri, josta näkyvät kaikki ihmisen saamat palkat ja etuudet. Asiakkaan tilannetta voidaan seurata reaaliaikaisesti ja siitä saadaan kokonaiskäsitys nykyistä helpommin.

”Tulorekisteri on valtava apu myös työnantajille, jotka joutuvat ilmoittamaan palkkatietoja moniin eri paikkoihin. Tulevaisuudessa riittäisi vain yksi ilmoitus tulorekisteriin.”

Tulorekisteriä koskeva laki hyväksyttiin eduskunnassa tammikuun puolivälissä.

”Tulorekisteri on nyt kehittämissä vaiheissa. Nykyisten arvioiden mukaan se olisi toimin-

nassa koko laajuudessaan vuonna 2020. Silloin maksutiedot välittyisivät järjestelmään muutaman päivän viiveellä. Järjestelmä tarjoaa osaltaan mahdollisuuden siihen, että jokainen voi ottaa vastaan lyhyitäkin työkeikkoja ilman pelkoa siitä, että hänen tilanteensa arvioidaan uudestaan”, Heinämäki kertoo.

Kun kaikki tieto on samassa järjestelmässä, päätöksiä ei jouduta odottelemaan eikä etuuksien saamiseen tule turhia viiveitä.

Edellytykset uuden luomiselle ovat hyvät

Heinämäki huomauttaa, että uutta järjestelmää suunniteltaessa on pidettävä mielessä vanhan järjestelmän kompastuskivet, esimerkiksi liiallinen byrokratia ja kannustinloukut.

”Vanhoista virheistä on otettava oppia. Haasteena on, pystymmekö irrottautumaan vanhoista ajattelumalleista.”

Heinämäki ei ole havainnut muutosvastarintaa. Kaikki tuntuvat olevan yksimielisiä siitä, että sosiaaliturvajärjestelmä on uudistettava perusteellisesti.

Entä jos joku vielä muistelee yli kymmenen vuoden taakse? Silloinhan Satakomitealta jäi suuri sosiaaliturvan kokonaisuusdistus tekemättä.

”Nyt edellytykset uuden järjestelmän rakentamiselle ovat paljon paremmat. Olemme oleellisesti erilaisessa tilanteessa. Tiedon käytön mahdollisuudet ovat aivan eri tasolla kuin kymmenen vuotta sitten, ja ne tulevat olemaan vielä pidemmällä silloin, kun uudistus astuu voimaan. Pystymme näkemään pitkäjänteisesti isoja muutoksia”, Heinämäki korostaa. ¶

← **OLLI KÄRKKÄINEN:** Tavoite on hyvä ja siitä vallitsee varmasti yksimielisyys. Pelkään, että tavoitteen konkretisointi tulee kuitenkin olemaan vaikeampaa kuin kuvitellaan. Kun järjestelmää yksinkertaistetaan, joku häviää ja joku voittaa.

← **OLLI KÄRKKÄINEN:** Uudistamistarpeesta ollaan varmasti yhtä mieltä. Täysin eri mieltä ollaan kuitenkin siitä, miten järjestelmän pitäisi uudistua.

Läs på svenska:
[sosiaalivakuutus.fi](https://www.sosiaalivakuutus.fi)

THT Pirkko Ruuskanen-Parrukosken sosiaalipolitiikan ja sosiaaligerontologian alan väitöskirja tarkastettiin tammikuussa Lapin yliopistossa.

KUVA: SAMI HEISKANEN

Naapuriapu tekee paluun

Palvelutalon asukkaiden itsenäisestä toimijuudesta voi tulla senioriasumisen voimavara. Tuoreessa väitöskirjassa selvitettiin asukkaan toimijuutta, valtaa ja sosiaalisia suhteita.

Puhut väitöskirjassasi jaetusta toimijuudesta. Mitä se tarkoittaa, Pirkko Ruuskanen-Parrukoski?

Kollektiivisella toimijuudella tarkoitetaan rakentavaa vaikuttamista yhteisiin asioihin. Se on ihmisten yhteistä päätöksentekoa. Palvelutalossa se voi merkitä huolehtimista toisista. Toiset auttavat, jos yksi on ollut sairaalassa tai tarvitsee apua aamiaispöydässä.

Minkälainen resurssi jaettu toimijuus voi olla senioreiden asumispalveluissa?

Toimiva ihminen kokee olevansa tarpeellinen ja toimijuus tuottaa yhteistä turvallisuudentunnetta. Palvelutalon asukkaat voivat aktiivisesti käyttää myös aiempaa elämäkokemustaan tai osaamistaan. Palvelutalon johdon tehtävänä on tunnistaa kyvyt ja ottaa ne käyttöön.

Miten palveluasumista voisi tutkimuksen perusteella kehittää?

Väestön ikääntyessä tarvitsemme palvelutaloja, jotka ihminen voi valita nimenomaan kodikseen ja jossa voi toimia itsenäisesti. Toimijuus vapauttaa voimavaroja ja ehkäisee yksinäisyyttä. **¶**

Johanna Hytönen

Miljardeille halutaan vastinetta

Sosiaaliturvaan käytetyltä rahalta odotetaan nyt yhä parempaa vaikuttavuutta, sanoo muutosjohtaja Tomi Ståhl.

Yksilön näkökulmasta sosiaaliturva on vaikuttavaa, kun se tukee laajasti ja kattavasti hyvinvointia ja antaa kattavan turvan esimerkiksi työttömyyden tai sairauden kohdatessa. Sosiaaliturvan yhteiskunnallinen vaikuttavuus näkyy turvallisuuden ja omanarvontunnon kokemuksissa sekä työ- ja toimintakyvyssä.

Sosiaaliturvan kustannusvaikuttavuuden parantaminen lisää hyvinvointia sekä työ- ja toimintakykyä. Poliittisten päättäjien osoittamalla resursseilla pitää saada mahdollisimman paljon tavoitteiden mukaisia tuloksia.

Vuonna 2015 Suomen sosiaalimenot olivat 66,3 mrd. euroa. Sosiaalimenot koostuvat pääosin eläketurvasta, sairausturvasta, työttömyysturvasta sekä sosiaali- ja terveystalouksista. Suomen sosiaalimenojen osuus bruttokansantuotteesta on jonkin verran yli EU-maiden keskiarvon.

Samalla kun sosiaalimenoihin sijoitetaan merkittävästi varoja, resurssien rajallisuus tunnustetaan yhä laajemmin. Terveystalouksessa on jo vuosikymmeniä tehty erittäin merkittävää tutkimus- ja kehittämistyötä muun muassa terveystaloustieteessä sekä Käypä hoito -suosituksia työstävissä työryhmissä. Näiden ansiosta on otettu käyttöön yhä parempia ja kustannusvaikuttavampia hoitoja. Terveystalouksella edellyttää palveluvalikoimaan kuuluvilta hoidoilta vaikuttavuutta.

Perustuslaki edellyttää jokaiselle annettavaa välttämätöntä toimeentulon ja huolenpidon turvaa. Vähimmäisturvan määrittelevät perustuslaki ja velvoittavat kansainväliset sopimukset. Poliittisesta päätöksenteosta riippuu, kuinka paljon muita etuuksia ja palveluja kohdennetaan ja kenelle.

Päätöksenteon tueksi tarvitaan tietoa. Kustannusvaikuttavuustieto on tärkeää, kun valitaan, kenelle annetaan, mitä annetaan ja kuinka paljon.

Kustannusvaikuttavuustieto auttaa valitsemaan keinot, joilla päätöksentekijöiden asettama tavoite saavutetaan annetuilla resursseilla parhaiten. Tavoite voi olla yhtä lailla lapsen kokema hyvä elämänlaatu lastenkodissa kuin vanhuksen pitkäaikainen toimintakyky itsenäisen asumisen turvaamiseksi. Tiedon avulla voidaan tehdä parempia valintoja esimerkiksi ennaltaehkäisyyn, korjaavien toimenpiteiden tai eri asiakasryhmien välillä.

Kustannusvaikuttava sosiaaliturva edellyttää hyviä tutkimus- ja kehittämiskäytäntöjä, mittareita sekä osaamisen ja toimintatapojen kehittämistä. Tieteellisesti tutkittua tietoa eri palvelujen tai etuuksien kustannusvaikuttavuudesta on vähän, mutta kustannusvaikuttavuustiedon puuttumista ei saa käyttää väärin säästämisen ja etuuksien ja palvelujen heikentämisen välineenä. Tieteellisen tutkimustiedon puuttuessa päätöksentekijöille tulee tarjota parasta käytettävissä olevaa tutkimus- ja asiantuntijatietoa.

Tomi Ståhl
muutosjohtaja, Kela

Kike Elomaa lapsuudenkotinsa pihalla, missä nyt järjestetään Karjurock-musiikkifestari.

Äiti Teresan opissa

Ensimmäinen työpaikkani oli Koskelan sairaalassa, jossa työskentelin kroonikkojen vitos-osastolla. Muistan vieläkin nimeltä monet asiakkaista.

Ainoa koulutukseni oli tunnin perehdytys, jonka sain taitavalta sairaanhoitajalta. Hoitajat joutuivat siellä todella koville ja olivat minusta kuin Äiti Teresa. Vaikka väsytti tai harmitti, sitä ei koskaan näytetty potilaille.

Yli kolmessakymmenessä vuodessa on ihmisissä tapahtunut iso muutos. Voitontavoittelu on yleistynyt, ja ihmiset ovat valmiita tekemään yhä vähemmän tavoitteidensa saavuttamiseksi.

Hoitajien työtä ei vielääkään arvosteta tarpeeksi. Olen nuoresta lähtien halunnut vaikuttaa asioihin. Siksi halusin seurata isäni jälkiä eduskuntaan. ¶

Ritva "Kike" Elomaa
kansanedustaja

KIKE ELOMAA JA SOSIAALITURVA

1955 synnyin Lokalahdella.

1940-luku: invalidihuoltolaki, sotilasvammalaki ja lapsilisä

1960-luku: sairausvakuutuslaki ja äitiyspäiväraha

1970-luku: asumistuki lapsiperheille ja kunnallinen päivähoido

1980 valmistuin röntgenhoitajaksi.

Isäni Arvo Sainio valittiin eduskuntaan **1972**.

1976 tapasin mieheni Kimmon hänen kuntosalillaan.

1980-luku: sosiaalihuoltolaki, lastensuojelulaki, kotihoidon tuki, vammaispalvelulaki

1981 voitin kehonrakennuksen Ms Olympia -tittelin, Euroopan mestaruuden ja World Games -kilpailun.

1990-luku: laki sote-suunnittelusta, sosiaalipolitiikka hallitusohjelmaan

2007 veljenpoikani järjesti ensimmäisen Karjurockin lapsuuden kotitalomme pihamaalla. Nyt siellä käy vuosittain yli 15 000 vierasta. Minäkin olen joskus laulanut siellä.

2000-luku: aktiivisen sosiaalipolitiikan aika

2015 minut valittiin Kelan valtuustoon.

2011 nousin eduskuntaan ja perheeseemme tuli ensimmäinen akita-rotuinen koira Marski.

”Vaikuttavuutta
koskevan tiedon
puutteita ei saa
käyttää etuuksien
ja palvelujen
heikentämisen
välineenä.”

Tomi Ståhl, muutosjohtaja, Kela

Kela Twitterissä:
@Kela_utiset
@Kelantutkimus
@Kelantilastot
@Kelankuntoutus
@Kantapalvelut

Kela|Fpa[®]

www.sosiaalivakuutus.fi | Julkaisija Kansaneläkelaitos, PL 450, 00056 Kela | Puhelinvaihe 020 634 11 | Sähköposti sosiaalivakuutus@kela.fi | www.kela.fi | www.kela.fi/viestinta | Kaikki Kelan yhteystiedot www.kela.fi/yhteystiedot | Alla kontaktuppgifter till Fpa www.fpa.fi/kontaktaoss | Puhelinpalvelu asiakkaille - kaikki palvelunumerot: www.kela.fi/palvelunumerot